

der k

exemplar

anstbücherverwaltung

Spomenica junačkih djela c. i k. ratne mornarice.

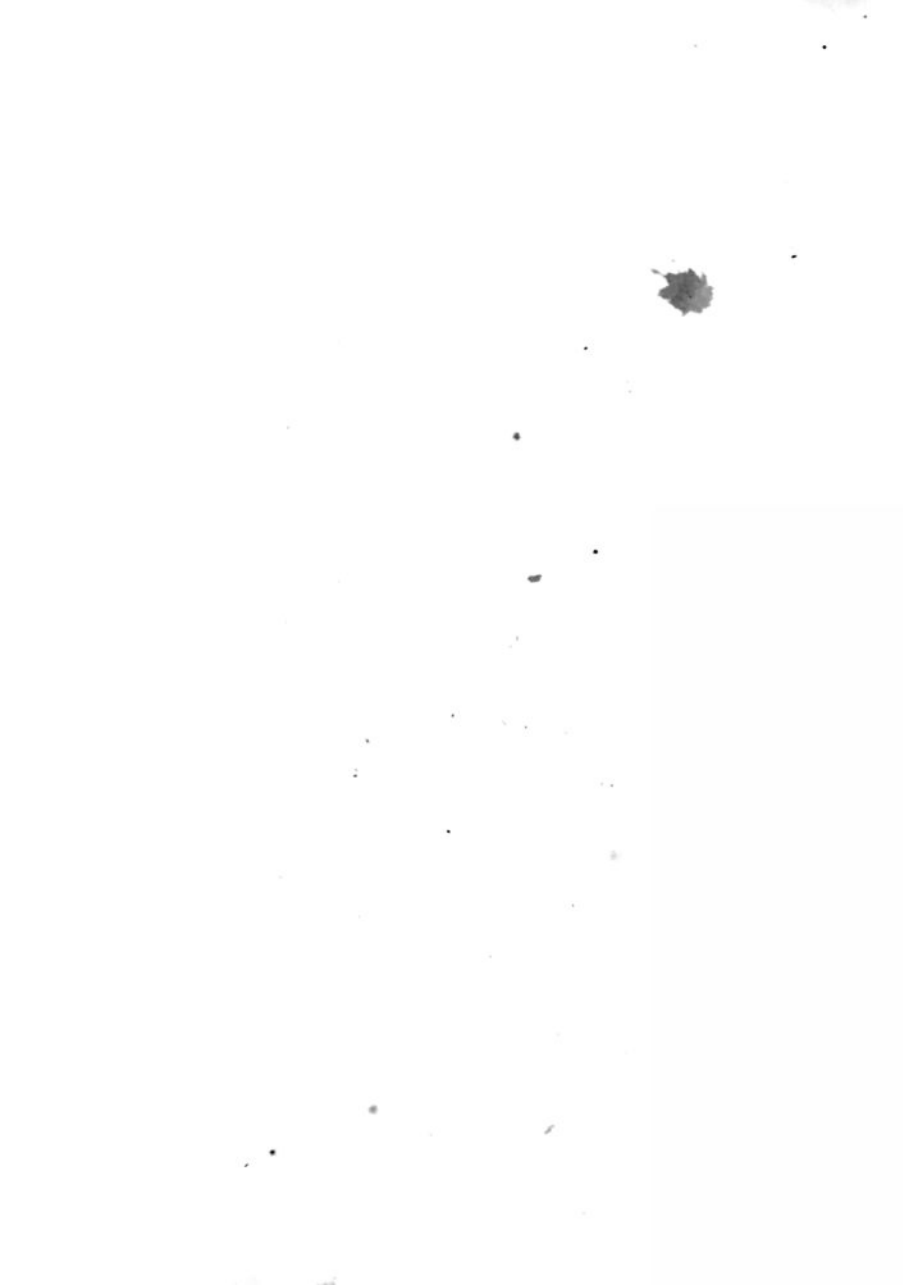
IV. dio.

SVEUČILIŠTE U PULI
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA

310112030

$\frac{1}{2}$ celo.

mensurasi

Bernhard baron Wüllerstorff-Urbair.

Spomenica junačkih djela ć. i k. ratne mornarice.

Prevod po njemačkom izvorniku

DUŠANA PL. PRERADOVIĆA

fregatnog kapetana u m. ć. i k. ratne mornarice.

Izdaje

uredništvo „Mitteilungen aus dem Gebiete des Seewesens“.

IV. dio

U Puli 1908.

Komisijonalna naklada i tisak Jos. Krmpotić u Puli.

D $\frac{4}{2018}$

GDJE JE ŠTO

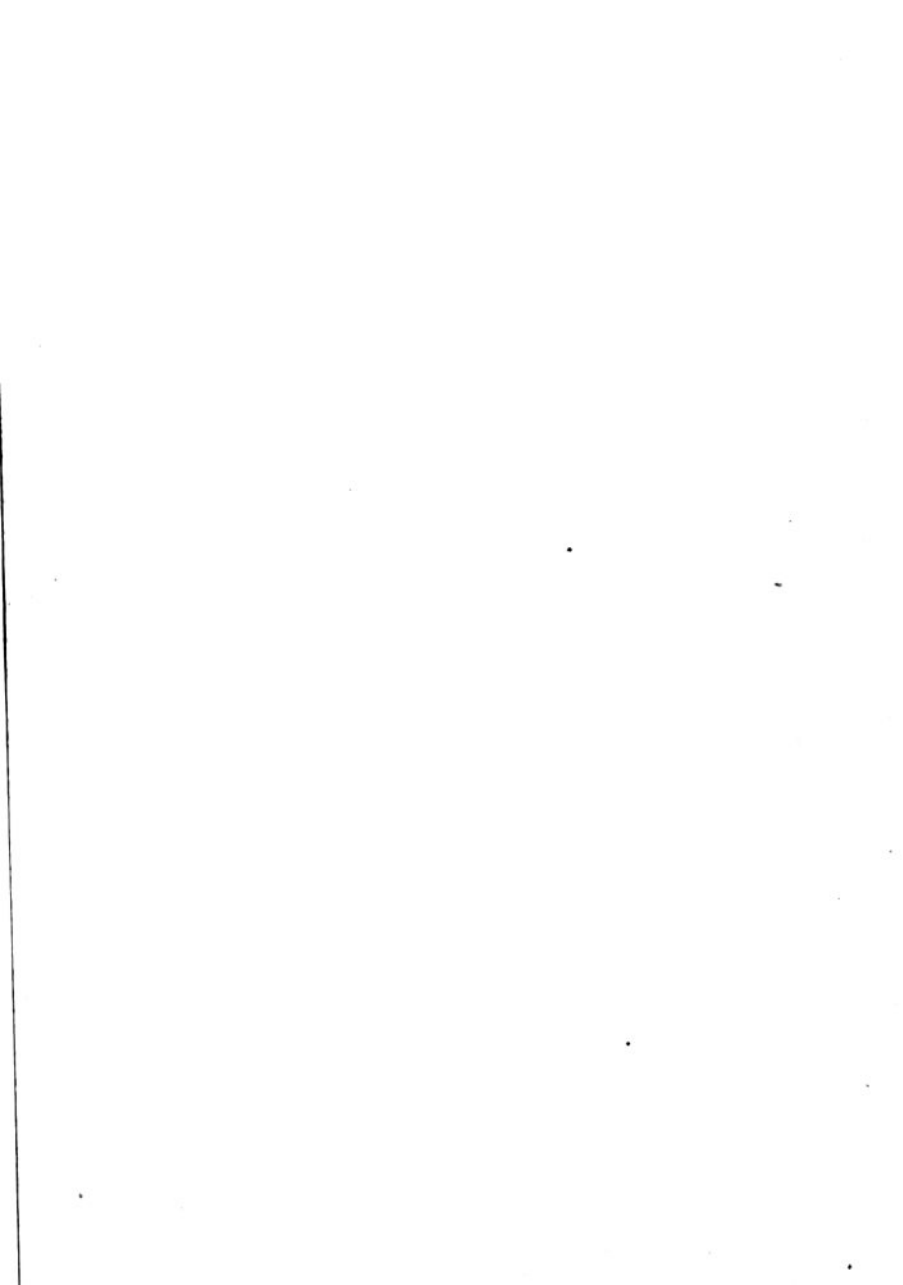
	Strana
Bernhard barun Wüllerstorf-Urbair.	
Životopisna crtica. Od vladinog savjetnika Ferdinanda viteza Attlmayra	1
1799—1814. Domородna djela abata don Jakova Brunazzia. Od fregatnogkapetana Dušana pl. Preradovića	15
1827, 16. studenog. Boj goelete Nj. V. SOFIJE sa dva grčka gusarska broda. Od liniens- schiffsleutnanta i. sl. Edvarda pl. Normann- Friedenfelsa	32
1849, 19. svibnja i 4. srpnja. Dva događaja iz obsade Mletaka. Od linienschiffskapetana u m. Jerolima baruna Benka pl. Bojnika .	41
1853, 19./20. ožujka. Mornar Vuscovich spasi pinić LYNX iz morske pogibelji. Od liniens- schiffsleutnanta Alfreda baruna Koudelke	52
1856, 26. i 27. ožujka. Parobrod Nj. V. CURTA- TONE u buri na Crnom moru. Od liniens- schiffsleutnanta i. sl. Edvarda pl. Normann- Friedenfelsa	56

IV

	Strana
1857—1859. Putovanje fregate Nj. V. NOVARE oko zemlje. Od linienschiffsleutnanta Alfreda baruna Koudelke	62
1859. Parobrod Nj. V. TAURUS spasi pri Sulini dva broda. Od linienschiffsleutnanta i. sl. Edvarda pl. Normann-Friedenfelsa	84
1872—1874. Austrijsko-ugarska polarna ekspe- dicija pod Weyprechtom i Payerom. Od konteradmirala Gustava viteza Broscha	90
1896, 10. kolovoza. Navala na znanstvenu eks- pediciju broda Nj. V. ALBATROSA na otoku Gvadalkanaru. Od linienschiffsleut- nanta Artura Lengnicka	110

IZKAZ SLIKA

Slika č. k. viceadmirala Bernharda baruna Wüllerstorff-Urbair	Naslovna slika
	Strana
Fregata Nj. V. NOVARA	63
Crtica provaljenog puta ekspedicijom broda Nj. V. ALBATROS k brdu Lionshead	118

Bernhard barun Wüllerstorf-Urbair.

Životopisna crtica.

Bernhard barun Wüllerstorf-Urbair, potekav iz stare viteške obitelji bivšeg njemačkoga carstva, rodi se 29. siječnja god. 1816 u Trstu. U brižnoj dobi od četiri ljeta izgubi oca, bivšeg delegata u tada austrijskoj pokrajini mletačkoj Rovigo.

Njegova mati (rodjena grofica Grochowska) udala se po drugi put nekoliko godina za tim za Ivana grofa Marzania, tada ć. kr. državni činovnik u Padovi. Tako se desi, da je Wüllersdorf prvu svoju mladost sproveo u Mletačkoj.

Posvećen vojničtvu bude god. 1828 kao kadet uvršten u ć. kr. pješačku pukovniju „Herzog von Württemberg“ Nr. 40, i u svrhu daljne

naobrazbe poslan u kadetsku školu za pionire u gradić Tulln pri Dunavu, gdje-no ostade sve do god. 1833. Bio je izvrstnim učenikom, te pokaza naročito za matematičke predmete vanredan dar.

Kadno je god. 1833 izdan službeni poziv na pitomce pionirske kadetske škole da, ako sažele, mogu se prijaviti na pristup u é. kr. ratnu mornaricu, odluči se Wüllerstorf, koji se je već od djetinstva bio priljubio moru i pomorstvu, da promieni tadanje svoje zvanje sa pomorskim. Iza kratkog pribivanja u Mletcih bude na mali ratni brod ukrcan.

Akropem upućen na samoučje, podje mu ipak za rukom da već tekom jednog samo ljeta položi za konačni primitak u mornaricu nuždni izpit s odličnim uspjehom. Već dvije godine kašnje bude Wüllerstorf po konteradmiralu grofu Dandolu imenovan kadetom obnašajućem častničku službu na goeleti SPHINX.

Od zapovjednika tog broda linienschiffs-leutnanta Milonopula potaknut na samostalni rad i snabdjeven učevnimi sredstvi, podade se Wüllerstorf marljivošću nauku nautičke astronomije. God. 1837 bi Wüllerstorf na dvije godine do-

djeljen zvezdarni u Beču, ravnateljem koje bijaše, u ono doba čuveni astronom Josip Ivan Littrow.

God. 1839 bi Wüllerstorf izvan reda promaknut na čast linienschiffsführicha i na toplu preporuku Littrowa imenovan predstojnikom netom oživotvorene zvezdarne ratne mornarice u Mletcih. U tom svojem novom svojstvu podjelio je Wüllerstorf na učilištu ratne mornarice obuku nautičke astronomije. Kao zastupnik é. kr. ratne mornarice bio je učestnikom na sastanku učesnaka u Padovi i na onom u Mletcih.

Mjeseca se travnja god. 1847 oženi Wüllerstorf sa gospodičnom H. O'Connor of Con-nought, potekšoj od plemenite obitelji irske, živuće u Mletcih.

Nastupom revolucije god. 1848 morade Wüllerstorf pod promjenjenim imenom sa suprugom ostaviti Mletke. Put po moru u Trst bijaše već prekinut, a stoga se je moralo onamo po kopnu. Pretrpivši kojekakove nepodobštine na tom putovanju kroz buntovničke pokrajine mletačke, prispije Wüllerstorf dne 25. ožujka u Trst.

Tamo skupi bivši podmaršal, grof Gyulai, častnike é. kr. mornarice nekrenuvše vjerom.

Wüllerstorfu, promaknut tada na čast fregatenleutnanta, bude povjerena služba zapovjednika pomorskoga sreza u Trstu. Zadaća njegova sastojala je on čas u tom, da uredi službu, u obće, na novo, zatim da se pobrine za primanje častnika i pomorskih kadeta u ratnu mornaricu i za uzučvanje još preostalih i netom naručenih brodova.

U travnju iste godine ukrea se Wüllerstorf kao pomoćnik škvadre linienschiffskapitana Kudriaffskoga na fregatu Nj. V. BELLONU.

Za opsade Trsta s morske strane po sardinskom brodovlju pod admiralom Albinem bio je Wüllerstorf u gorespomenutom svojstvu upotrebljen.

Pomoćnikom škvadre ostane do lipnja. Zatim bi imenovan pobočnikom podmaršala grofa Gyulaia i u kolovozu pridjeljen k'obsadnom sboru podmaršala Weldena pred Mletcima.

U sred tih uskomešanih događaja izgubi Wüllerstorf suprugu, pošto mu je bila porodila sinka.

Promaknut na čast linienschiff sleutnanta bi Wüllerstorf po tadašnjem vrhovnom zapovjed-

niku mornarice podmaršalu Martiniu imenovan ravnateljem pomorskoga učilišta.

Postavši viceadmiral Dahlerup vrhovnim zapovjednikom mornarice, imenova u ožujku god. 1849 Wüllerstorfa vojničkim referentom. U tom svojstvu bila mu je među inim i ta zadaća, da provede njemački jezik u službu mornarice. Mnogobrojni po njemu sastavljeni službeni propisi i prevodi taktičkih i drugih službovnika potiču iz onoga vremena.

U rujnu god. 1849 bi Wüllerstorf promaknut na čast korvetenkapetana. U ožujku god. 1850 pratio je viceadmirala Dahlerupa u Beč, gdje-no je služio perovodjom prigodom pregovora o novoustrojstvu č. k. ratne mornarice. Za njegove mnogostruke zasluge u ratno i u doba mira obdari ga Nj. Veličanstvo redom željezne krune 3. stepnja.

U studenu mjesecu god. 1850 bi Wüllers-
torf na vlastitu prošnju riešen službe vojničkoga referenta, te preuze god. 1851 zapovjedništvo brika MONTECUCCOLI, kojeg prvi častnik bijaše negdašnji njegov učenik, fregatenleutnant Vilim pl. Tegetthoff.

U tom svojstvu bijaše Wüllerstorff ujedno i članom komisije, kojoj je bilo viećati o naoružanju i obrani Mletaka. Na obranu laguna odnoseći se dio dotičnog izvještaja, izradi Wüllerstorff samostalno te predloži medju inim i stvaranje sitnog brodovlja za lagune.

Wüllerstorff desi se kasnije u Levanti, dok ga 1. studenog god. 1851 ne pozove novi vrhovni zapovjednik mornarice, grof Wimpffen, kao admiralnog savjetnika i predstojnika prezidijalne kancelarije vrhovnog zapovjedništva mornarice u Trst.

God. 1852 bi Wüllerstorff promaknut na čast fregatenkapetana. U tom razdoblju sagrađena bi fregata RADETZKY, prvi brod te struke sa propelom.

U rujnu god. 1854 preuze nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan vrhovno zapovjedništvo mornarice.

Dne 17. ožujka god. 1855 postane Wüllerstorff zapovjednikom fregate VENUS, kojom nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan na čelu veće škvadre proputova primorjem Grčke, Egipta, do Napulja.

Dne 5. svibnja god. 1856 bi Wüllerstorff promaknut na čast linienschiffskapetana.

Nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan naumi u jeseni te godine izaslati ekspediciju u Indiju i Kinu (Kitaj), te se posavjetova o tom sa Wüllerstorfom. Nadvojvoda pristane drage volje na predloge, da se osnovano po njemu odaslanje protегне do znanstvenog putovanja oko zemlje. Skoro zatim stiže Wüllerstorfu brzojavna obavijest sa strane Nj. čes. Visosti, da je osnova dobila potvrdu Nj. Veličanstva česara. Brodom ekspedicije izabra se fregata na jedra NOVARA, a Wüllerstorf bi dostojanstvom komodora za vodju odaslanstva odredjen.

Oprezom i brižljivostju, koja ništa nepušta iz vida, uzskorio je Wüllerstorf sve priprave za ovo prvo u velikom smjeru zasnovano pomorsko i znanstveno poduzeće Austrije. Na koji pako način komodor Wüllerstorf provede povjerenu mu častnu zadaću, to je u drugom jednom odsjeku ove svezke „Junačkih djela“ podrobnije opisano. Mnogobrojne sbirke, potičuće od toga putovanja NOVARE, jesu neprocienivo blago i ures česarskih muzeja, dočim znanstvene stečevine postadoše obćim dobrom čitavog naobraženog svijeta.

Iza povratka ekspedicije, kojoj nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan priredi svečan doček, sprovede Wüllerstorf podulje vremena u Trstu, gdje pod nadzorom nadvojvodskoga vrhovnoga zapovjedništva mornarice bude osnivan poseban „ured Novare“, kojeg cilj i zadatak bijaše pregledati i uređivati vele različno znanstveno gradivo i priredjivat naučno-prirodoslovni kao i opisujući dio za tisak.

Wüllerstorf bi god. 1859 odlikovan redom željezne krune 2. stepnja, te sljedeće godine uzvišen u nasljedni barunat česarstva.

Od 13. svibnja do 14. listopada 1860 bi Wüllerstorf kao zapovjednik fregate Nj. V. SCHWARZENBERG i bivši zapovjednikom odjela brodovlja, poslan sa nekoliko brodova prigodom izkrcanja Garibaldijevog u Siciliji, u primorje tog otoka, da zaštiti naše tamošnje državljane, kao i trgovinu Austrije u onim krajevima. Po povoljnom ovršivanju te zadaće, obavi službu kao zapovjednik luke i tvrđave Pulja od 17. listopada god. 1860 do 18. ožujka god. 1861.

Dne 23. ožujka bi Wüllerstorf promaknut na čast konteradmirala i skoro zatim kao zastupatelj c. kr. ratne mornarice kod pregovora ca-

revinskoga vieća pozvan u Beč. Za svog tamošnjeg boravka oženi se u drugom braku sa groficom Leonhardinom Rothkirch-Panthen, kéeri podmaršala istoga imena.

Usljed previšnje odluke od 16. svibnja 1851 bi Wüllerstorf imenovan zapovjednikom škvadre, nu ostade u zastupničkoj kući na dalnje razpoloženje. Linienschiffskapetan barun Pöckh bijaše za ovo vreme njegovim zamjenikom.

God. 1862 poduze Wüllerstorf po nalogu vladinom kroz pet mjesecih naučno putovanje po Englezkoj, Francezkoj, Njemačkoj, Švicarskoj i Nizozemskoj, da prouči obrt željeza u onih zemalja pogledom na brodogradstvo u željezu i da se upozna sa oružanjem ratnih mornarica. Ovu upotrebi prigodu da si razširi vidik u pogledu obrta i tehnike u obće.

Od 22. lip. god. 1863 do 10. ožujka god. 1864 bijaše Wüllerstorf zapovjednikom luke u Mletcih.

Za rata njemačko-danskoga zadobije Wüllers-
torf zapovjedništvo nad é. kr. škvadrom, koja je imala da sliedi već odmaklom odjelu brodova pod Tegetthoffom u Njemačko more. Pri opremi te škvadre moralo se je nadvladati sijaset potež-

koća. Pričekati dokle budu svi brodovi spremni, značilo bi bilo vreme zaludu potratiti.

Wüllerstorf podiže svoj stieg zapovjedništva na parobrod ELISABETH, pa krenu s ovim brodom te linjaškim brodom Nj. V. KAISEROM od Pulja put Njemačkoga mora. Početkom travnja sliediše oklopna fregata odnosno drvena korveta Nj. V. DON JUAN D'AUSTRIA i ERZHERZOG FRIEDRICH. Burno vreme zadocni putovanje brodova; opetovano moradoše pristati u lukah da dopune zalihu ugljehlja ili da se poduzmu potrebiti popravci.

Došav u englezki kanal, stigne Wüllerstorfa, brzopjavna prijava o sretnom pomorskom boju pod Helgolandom a skoro zatim i viest o sklopljenom primirju. Skončanje primirja izčekivalo se je u Nieuwediepu, a zatim ode Wüllerstorf u Kuxhaven. Tamo se sjedini Wüllerstorf sa odjelom Tegetthoffovih brodova i to fregata Nj. V. SCHWARZENBERG i RADETZKY, te pruskih kanonijera ADLER, BLITZ i BASILISK.

Zadatak škvadre, koja je sa kašnje u Njemačkom moru prispjevšim ostatkom brojila 10 austrijskih brodova (medju njimi 1 linjaški brod

i 2 oklopnjače, te 3 omanja pruska broda), bijaše, da se njemačke obale sjevernoga mora obrane od navalâ danske flote, koje su se po viestih, primljenih iz Kiela mogle predvidjeti, i da se osvoje zapadni frizički otoci, koje je danas kapetan Hammer tvrdokorno držao.

Glavni dio škvadre postavi se duž primorja šlezvičkog, kanonijere i parobrodi na kotače budu odaslani k otokom, koji su bili pristupno samo plitkijim brodovom, da je osvoje. Kapetan se Hammer morade konačno predati.

Iza sklopljenog mira povrati se škvadra, izuzam dva broda, koja su predbježno ostala u Njemačkom moru, u Pulj. Veći dio njih bi razoružan. Wüllerstorf stupi dne 3. prosinca god. 1864 u stanje razpoloživosti.

Wüllerstorf bijaše tada sklon, da obistini svoju već od davnâ najmiliju namjeru, odazvati se pozivu Petermannovu: postaviti se na čelo po potonjem osnovane ekspedicije k sjevernom stožeru; ali njegovo već poremećeno zdravlje prićilo ga u izvedenju te svoje namisli.

Dne 1. listopada god. 1865 bude Wüllers-
torf po Nj. Veličanstvu kao ministar trgovine

pozvan u ministarstvo Belcredijevo; iza toga sliedi dne 31. listopada imenovanje njegovo za pravoga tajnoga savjetnika. Nije umjestno da se ovdje nabrajaju djela konteradmiralova u tom njegovom visokom položaju; dovoljno je navesti, da je on u najnepovoljnijih okolnostih uložio sve svoje snage u oživljenje obrta i prometa države. Samo njekeje na pomorske prilike odnose se činjenice neka bude ovdje iztaknute.

Zajedno s ćesarskom akademijom znanosti i ratnom mornaricom upriliči barun Wüllerstorff posvema novu izmjeru i znanstveno iztraživanje jadranskoga mora. Preduzeše se podrobna izučavanja za uredjenje rieka, naročito pako Neretve, a oživotvoriše se zakoni za podizanje plovitbe itd.

Jedno od najvažnijih poduzeća, koje za ministrovanja Wüllerstorfova zazreše, bijaše početak gradnje luke tršćanske. Wüllerstorff, koji bi 4. siječnja god. 1867 imenovan viceadmiralom, ostavi kratko iza toga ministarstvo, te bude nagrađen za stečene u tom svojstvu visoke zasluge po Nj. Veličanstvu velekrstom austrijskoga Leopoldova reda i pozivom kao doživotni član gospodske kuće odlikovan. Istodobno bude Wüllers-

torf odredjen zapovjednikom trgovačko političke ekspedicije u istočnu Aziju, koje je poduzeće on glavom već odavna osnovao bio.

Kada se je ta ekspedicija iza raznih zapreka oživotvorila, morade Wüllerstorf obzirom na slabo si zdravlje umoliti da bude tog poslanstva riešen. Na vlastitu si prošnju bude postavljen u raspoloživost.

Wüllerstorf zakloni se u štajerski Gradac, gdje se posveti sasma znanstvenom radu, koji je naročito bio narodno-ekonomičkog smjera, te bi samo prekinut njegovim živim zanimanjem oko djelovanja u gospodskoj kući. Dne 15. veljače 1869 stupi konačno u stanje mira.

Kada mu se tjelesno zdravlje pogorša sproveda zimu pod taljanskim nebom, ljetovaše pako u omiljelomu Klobensteinu na Rittenu kod Bolzana u Tirolskoj, gdje se i dne 10. kolovoza god. 1883 prestavi životom.

Wüllerstorf bijaše članom brojnih tu- i inozemnih znanstvenih društava i zavoda.

Nadvojvoda se Ferdinand Maksimilijan nazivlje punim pravom utemeljiteljem ć. i. kr. ratne mornarice, Tegetthoff bijaše njezin prokrćitelj na polju ratnog rada, Wüllerstorf ali bje njezin provodić na znanstvenom i narodno-ekonomićkom području, koje je potonje tako tiesno skopćano o pomorsko biće.

1799—1814.

Domorodna djela abata don Jakova Brunazzia.

Sliedeći su redci namijenjeni uspomeni domoljublja čestitog, ali već od davno zaboravljenog muža, koji, akoprem ne bijaše našeg roda i plemena, prionu velikim uzhitom i neumornim požrtvovanjem uz Austriju i njezinog česara i koji je za ogromnih ratova od god. 1799—1814 neoborivo uložio sve svoje snage za dobrobit nove si postojbine.

Kako već sam naslov kaže, bijaše to abate don Jakov Brunazzi, bivši kroz više godina dušobrižnikom u našoj ratnoj mornarici.

Po svoj prilici rodom iz Romanje, posveti se već za mlada svećeničkom stališu, stupiv u red kapucinski.

Političko-vojničke posljedice prve francezke revolucije osjeteše se u razdoblju od god. 1796 do 1798 ponajviše u Italiji iza stvaranja triju republika na mjesto prvašnjih starodrevnih država, a ne najmanje u Romanji, koja je s tih prevrata nemalo stradala.

Prenagljeno uvođenje ponajviše nerazumljenih demokratsko-kosmopolitičkih državnih, pravnih i životnih oblika, kojim prednjačiše takovi drevni, priprosti, po predaji posvećeni, dalje prevratna promjena u posjedu, koja sdesi sve stališe, a ponajviše svećenički, k tomu već dugo bukteći rat — sve to bje uzrokom nerepublikanskim stanovnikom Romanje, da žudjahu za oslobođiteljem.

Glasovita vojna 1799—1800, na kojoj slavno sudjelovahu austrijske vojske, bijaše nuždni uz-tuk razširujućoj se politici francezkoj. Jedan od najuzbunjenijih bojišta te vojne bijaše takodjer Romanja, „stanovnici koje bijahu tada spremni, da za ćesarovu stvar, za koju se je tada tamo borilo, sve na kocku stave“. Jednako se oduševljenje nosilo u susret i ćesarskim pomorskim poduzećima. „Pojava ćesarskog bro-

dovlja u primorju Romanje kao što i uspjesi našeg oružja (1799) uzbudi veći dio tamošnjeg pučanstva, koje je pod tlakom republikanaca patilo. Gdje god se pojaviše ćesariski brodovi, budu primljeni najživahnijim posvjedočenjem radosti i uvjeravanjem odanosti prama ćesaru-osloboditelju. Iz toga razpoložaja dozrieva bez ikakove tvarne podpore i to u najkraće doba krepki ustanak proti francezkom oružju“.

Akoprem u knjizi „Povjestnica austrijsko-mletačke ratne mornarice 1797—1802“, iz koje je uzet taj stavak o posljedku pojavljenja i djelovanja ć. k. vojnih sila u Romanji, nije izričito spomenuto ime Brunazzijevo, ipak se ne ogreši o istinu pripisujući abatu velik dio zasluga tog uzhićenog priključivanja naroda romanjskoga ćesarevcem.

Svedočba, što mu ju podmaršal grof L'Espine (1814) daje, u tom je pogledu svakako mjerodavna: „Abate don Jakov Brunazzi pokaza svagda nedvojbeno svoj mar i svoju privrženost prama prevedroj kući austrijskoj, a naročito u vojnah god. 1790 i 1800. Bivši ja zapovjednikom ć. k. brodovlja u primorju Romanje, bjeh svje-

dokom njegove neumornosti, kojoj moramo zahvaliti, da se je stanovništvo onih krajeva vazda naornžalo u prilog našoj stvari. Brumazzi postavio se glavom na čelo oružanih ustasa, čime je više od jednoga puta svoj život skrajnjoj pogibelji izvirgnuo. Kao nagradu steće Brumazzi, budući primljen u. č. k. mornaricu, mjesto pomorskog kapelana“.

God. 1801 vidjamo ratobornog abata pri č. kr. brodovlju na jezeru Garda. Sudeći po njegovom dnevniku (Epilogo), zaplienio je u nekom okršaju pred Gargnanom, bivši zapovjednikom velike feluke, neprijateljsku kanonijeru.

Kada je god. 1805 poslje kobne bitke kod Austerlitza (Slavkovo) naša monarkija u pozunskom miru morala ustupiti skorom sav svoj primorski posjed skupa sa ratnom mornaricom Francezkoj, tada se Brumazzi, akoprem idući u susret neizvjestnoj budućnosti i premda je imao zao primjer pred očima, pošto svi njegovi drugovi u zvanju prionuše uz italo-francezku službu, suprotivi se nesebičan i vjeran svim njemu stavljenim ponudam, te uztraja u svojoj odanosti uz Austriju. Veliki vojvoda toskanski imenovao ga

u lipnju god. 1806 svojim nadarbenikom pri narodnoj taljanskoj crkvi u Beču, gdje-no Brunazzi ostade sve do 1809.

Nastup rata g. 1809 razuzda u Brunazziu prirodjenu težnju za radom, i odrekav se položaja i bezbrižnog života, ponudi vrhovnom zapovjedničtvu ratne mornarice svoju službu kao kapelan.

Njegova namjera, da u gornjoj Italiji uporabi svoje poznavanje mjesta i ljudi proti Francezkoj, nije se dalo oživotvoriti radi toka ratnih događaja, koji prouzročiše uzmak nadvojvode Ivana iz Italije.

Brunazzi bje tada ukrcan na austrijsko-englezko brodovlje u Dalmaciji. Tomu brodovlju ne bje sudjena veća djelatnost do li pri obsadi Zadra, te nije moglo, da, valjda radi malenog si broja, zapreči Francezom slobodnu plovidbu i obćenje s Jakinom (Ancona).

Dne 28. srpnja god. 1809, upravo u čas kadno podje poslaniku gjeneralu Pavlu bar. Kneževića za rukom, da sklopi sa francezskim zapovjednikom u Zadru kratko primirje, usidri se austrijsko-englezko brodovlje u kanalu zadarskom

pri otočiću Ošljaku (Calogerà.) Tim bi načinom grad Zadar objednut koli s kopna toli s morske strane.

Dne 30. srpnja provali francezko brodovlje, sastojeće se iz 12 što većih što manjih brodova iz Zadra, da prekrši opsadu s morske strane, koja je s nestašice živeša postala već teško podnosljivom.

Spomena je pri tom vriedno iztaknuti, da oba ratujuća djela ne znadjahu jošte ništa o međutim u Znojmu (Znaim) sklopljenom primirju, a s druge strane austrijsko-englezko brodovlje ne htjede priznati primirje sklopljeno, kako već rekosmo, dva dana nazad među austrijskim i francuzkim gjenralom, izpričavajući se time, što brodovlje, stojeće pod englezkom vrhovnom zapovjedju, a Englezka kao takova nije bila pozvana na dogovor kao uglavnica, te tako primirje ne bijaše obvezatno za brodove saveznika.

Pomorski kapelan Brunazzi bijaše prigodom događaja, što ćemo sada pripovjedati, na ratnom trabakulu BRAVO, zapovjednik Vittorello. Potonji priča o dičnom ponašanju Brunazzijevom doslovno sliedeće: „Gosp. abate don Jakov Brunazzi, pomorski kapelan, nalazio se je na mojem

brodu kao dobrovoljac, kadno kanonijere i ostali taljanski ratni brodovi provališe iz Zadra, namjerom, da zarobe nekoliko austrijskih trgovačkih brodova, plovećih u našoj blizini. Razne naše kanonijere, kao i po meni zapovjedani trabakul, idoše da obrane te naše trgovačke brodove, Talijancem u susret; razvije se tada dvosatni neprekidni boj na topove. Tom je prilikom spomenuti gospodin pomorski kapelan, skinuv sa sebe svećeničko ruho, preuzeo osobno ravnanje pucajućeg na trabakulu topa, ponašajući se pri tom najdivnijom bezstrašnostju i hrabrostju, sgadjajući dušmanina i bodreći momčad na srčanost itd.“ —

Po sklopljenom miru povrati se pomorski kapelan Brunazzi opet u Beč, nastavljajući svoju djelatnost pri narodnoj taljanskoj crkvi.

Nu nije se dalo neumornom mužu dugo plandovati u dokolici. Poslje godinu dana dao se Brunazzi, taj put po svoj prilici službeno odaslan, da obadje Bosnu, tursku Arbaniju do Krfa, namjerom da prouči ove zemlje e da time pronadje puteve i sredstva, kako bi po njemu ljudski mrženim Francezom što više škode nanio.

Zanimiv je pri tom izvještaj austrijskoga konzula u Skadru, I. Summe, o nastojanju Brunazzijevu, osujetiti što više upliv francezki u turskoj Arbaniji, i kako je u tu svrhu tobože pašu skardaskoga, biskupa i svećenstvo otudjivao Francezom.

Iza skoro jednogodišnjeg napornog ali i veoma uspješnog rada u obijuh Arbanijah, podje Brunazzi iz Skadra preko Malte na otok Sardiniju, da izvjesti Nj. ćes. Visost, nadvojvodu Franju od Austrije-Este, o svojem trudbovanju i uspjehu u Arbaniji te i u Boci kotorskoj. Nadvojvoda Franjo odasla onda Brunazzia u diplomatskoj misiji u Palermo k vrhovnom zapovjedniku englezke pomoćne vojske na Siciliji, Sir Vilimu H. Cavendish-Bentincku, da pregovori s njime razne državne poslove. Skoro zatim vidjamo opet neumornoga muža na Malti, gdje ga nov zadatak zadržu kroz čitavu jednu godinu.

Novo jedno i izdašno polje djelatnosti pruži se Brunazziu u Boci kotorskoj, gdje-no se u god. 1813 i 1814 sukobiše najrazlićniji interesi. Tu opažamo narod bokeljski, kako žudno čami za otćinskim i blagim vladanjem ćesara Franje, od-

bijajući nerazumni zulum francezki, i potišten silnim porezom i nametom; tu pako Crnogoru, koja, zamietiv slaboću Francezke iza nesretne ruske vojne god. 1812 te ju izrabljujuć, po treći put u 16 godina ufa doći osvojenjem zalieva bokokotorskog do žudjenog mora; tu pako Englezku i Rusiju, koje nastoje oko protjeranja Franceza iz Dalmacije, u konačnih si ciljevih pričinjaju se motriocu zagonetnima; tu Francezka, koja žilavo i puna odpora trsi se obraniti osvojeni posjed i pod svaku cieniu želi pridržati ga; — i Austrija .konačno, koja se sprema, da zemlju, pripadajuću joj po pravu i pravici, ali koju je izgubila, opeta osvoji.

Na ovom hrvalištu bijućih se protivnih struja, pojavi se abate Brunazzi kao austrijski punomoćnik, taj čas sasma upućen samo na svoj razum i svoje poznavanje ljudi, jer vojnici i ladje, koje bi možda imale da podupru njegova nastojanja, bili su, žalibože, u ovom kritičnom času drugdje upotrebljene i daleko.

Oskudica prostora sili nas da pripovjedamo samo o najvažnijih dogodjajih misije Brunazzijeve.

Pošto je vladika crnogorski sa svojim četami pram koncu rujna god. 1813 osvojenjem Budve, držanjem ceste budvansko-kotorske, prisilom francezkih baterija u Verigam (Le Catene) i u Ljuštici (Porto Rose) stekao nedvojbene uspjehe, bio si je vladika svjestan da mu osvojenje grada Erceg-Novoga, za kojim je sada išao, može poći za rukom tek pomoćju ratnih brodova.

U tu svrhu dade po odaslanstvu toli nadvojvodu Franju Este, koji englezkoga konteradmirala Freemantela, koji se oba nalaziše tada na otoku Visu, obznaniti o stanju stvari, moleći ujedno da mu se pošalju brodovi, municija i vojnici. Na to budu poslane u Boku odmah englezka fregata BACCHANTE, zapovjednik kapetan Host, i jedan brik, na kojem bijaše Brunazzi kao punomoćnik austrijski i nositelj pisma gospodina nadvojvode vladici crnogorskomu. Abata Brunazzia ticajući se dio tog pisma zasluži, da se osobito ovdje prikaže, jer nam jasno tumači pouzdanje, što ga je nadvojvoda gojio prama njemu. Glasi pako: „Istodobno sa malom pripomoćju (naime izaslani englezki brodovi), koje glavna vrednost sastoji u naglom odaslanju, odlučio sam se ta-

kodjer da dobro poznatoga Vam gospodina abata Brunazzia, koji je dosada u mene bio i koji će Vama ovo pismo uručiti, odašaljem. Moje pouzdanje u iskustvo i radinost tog gospodina, komu uvijek obće dobro onih krajeva na srcu leži, je veliko, jer si je on isto znao steći sa svojstvi svoga značaja. Vama neka bude najbolje preporučen itd. itd.“

Odmah prvih dana iza došašća Brunazzijevog u Boku kotorsku izvojšti si po njemu zastupana stvar raznih, na daleko sižućih uspjeha. Bez ikakove pomoći englezke dao je dne 13. listopada po njemu upućenih dobrovoljcih iz Prčanja i Dobrote, 4 francezka pinića i kanonirske čajke, koje upravo krenuše iz Kotora put Prerasta, osvojiti i č. kr. stieg na njima izvjesiti. Još istoga dana podje Peraštanom za rukom, da po Francezom držanu gradom obladajuću tvrdjavicu Svetoga Krsta otmu veoma smijonim naskokom. Pored prisutnosti englezkih brodova, koja uljeva svežu hrabrost i plamteći duh odpora u srдца stanovnika primorskih gradova, ovaj je slavni čin većim djelom posljedak proglaša razširenih Brunazzijem u ime česara austrijskoga.

Sljedeći dan, dne 14. listopada svanućem, pobudom Brunazzijevom otkrila se vatra iz topova od Perasta proti tvrđavici na otočiću Svetoga Jurja, držanoj od Franceza. Poslje dvosatnoga pucanja proti toj tvrđavici, kojoj bijahu djelomice razvaljeni pucnjavom zidovi, preda se posada milosti naših, počem bi uz obće veselje razvijen slavni austrijski barjak. I osvojenje Erceg-Novoga, odnosno svladanje tvrđave Španjol, bijaše nemalo djelo Brunazzijevo, pošto tom okretnosti i energičnom mužu podje sretno za rukom, posadu francuzku, sastojecu većim djelom iz Hrvata, sjetiti na prirodjenog vladara i tim ju i sklonuti da ostavi zastavu napoleonsku.

S zauzećem tvrđavica Sv. Jurja i Španjola dopadoše osvojitelje mnogi topovi i druga ratna sprema; okolnost, što je englezki kapetan Host dao ponajbolje tih topova odvesti na svoju fregatu BACCHANTE i što je i čak i tvrđavicu Sv. Juraj dao posvema razoružati, usadilo je klicu nesloge i stoga i vjekovitih prepirka medju saveznikom. Poprimljena mjera bijaše kašnje i uzrokom, da je Brunazzi, brinuvši se za pravednu stvar Peraštana, koji zahtjevaju povraćanje topova kao

njihov po pravu posjed, bi ocrnjen od Hosta, koji ga oriše kao mutlivca i spletkara. Kapetan Host, koji je sa zaplienjenimi topovi tobože htio naoružati brdo Vermać povrh Kotora, kao da se je osjetio prepriečen zahtjevima Peraštana i Crnogoraca u svojih poduzećih. To stoji, da je Host sa svojom fregatom, pustiv samo jedan brik pred Kotorom, ostavio Boku, krenuv prema sjeveru.

Pri sliedećoj tada obsadi Kotora grada zapade Brunazzia zamašna uloga. Pošto, kako je poznato, Englezi ostaviše Boku, obsada Kotora počam od 26. listopada vodila se je od jedinih Crnogoraca.

Nu Brunazziu podje za rukom da, kô i pred Erceg-Novim, predobije posadu kotorsku, sastojeću skorom od samih Hrvata za ćesarovu stvar. U noći od 28. na 29. listopada buknu buna u Kotoru, jer 350 Hrvata, vodjeni od svojih častnika, okrenuše oružje proti preostaloj manjoj francuzko-talijanskoj posadi, a nije mnogo manjkalo da ju i satru, da se nije zapovjednik tvrdjave još za vreme povukao na tvrđu Sv. Ivana. Hrvati, postajući time gospodari grada, zagvozdiše

topove i pohrliše pred osvitom sa tri francezka barjaka k abatu Brunazzu, predav mu istodobno i ključeve osvojenog grada.

Brunazzi bijaše tada pred sudbonosnom odlukom.

Dvojeći o nesebičnoj politici vladike crnogorskoga u prilog Austrije, dapače, imajući dokaze za protivno u rucima, okljeva obavijestiti vladiku ob uspjehu prošle noći. Kada je ali Brunazzi tečajem dana (29. listopada) ipak morao dogodjaj priobćiti vladici, dao je francezki general međjutim, okoristiv se nastalim položajem, grad sa preostalom mu posadom iznova zaokupiti. Crnogorci, mnijeć da imaju pred sobom bezoružni grad, koji će lahko osvojiti, nadjoše se na očigled bojnoga neprijatelja, te moradoše za ovaj put praznih se ruku povratiti. Bezdvojbeno je, da bi Kotor bio prešao u posjed Crnogoraca, da je Brunazzi priobćio odmah izpražnjenje grada vladici. Pošto je Brunazzi odabradio od dvajuh zala ono, što mu se je pričinjalo manjim, postara se da malo po malo umanji i posadu kotorsku, zavodeć Talijance na bjegunstvo, i to ne samo zato, da time oslabi vojnu moć obsednutih, nego

i iz razloga, da tim zalihu živeža u Kotoru ne umanji, što bi produljilo odpor Franceza i opsadu samu, nadajući se da takovim zatezanjem zauzeće grada osigura možda ipak primaknućim se Austrijancem na mjesto Crnogorcem. Nu politički odnošaji osujetiše tu želju Brunazzijevu, jer bi Kotor tečajem mjeseca sječnja god. 1814 poslje predidućeg bijenja topova sa strane Engleza pod nadošlim kap. Hostom od Franceza potonjemu predan.

Kako su se međjutim i austrijske vojske približavale da osvoje Boku, svrši se težki posao poslanika, a Brunazzi zadobi u osobi satnika A. Dabovicha zamjenika. Pred svojim odlazkom pobrinu se Brunazzi jošte svojski oko stvaranja i odpravljanja zavjernog odaslanstva, sastojećeg se iz katoličkih poglavica bokeljskih k ćesaru Franji, desećemu se tada u Francezkoj.

Mnogobrojna pismena priznanja naklonosti i blagodarnosti sa strane uglednijih bokeljsko-katoličkih občina za Brunazzia, svjedoče za uspješnu njegovu djelatnost i za pribavljenu obljubljenost muža za samo tromjesečnog boravka u Boci kotorskoj.

I pri obsadi Dubrovnika po Austrijancih i Englezih malo zatim, našao se je abate Brunazzi u glavnom stanu ć. k. gjenerala Milutinovića. Čini se ali, da je Brunazzi, naviknut na samostalan rad, akoprem, onaj put, zauzimajuć samo podredjen položaj, tjerao politiku na svoju ruku, što mu se sa mjerodavne strane zamjeri i što prouzroči njegovu odstranu sa bojišta. Osim toga nahudi mu nemalo, kako već prije natuknuto, posvema neprijazno ponašanje kapetana Hosta prama njemu, kao što i vladika crnogorski nije uzmanjkao, da dade svojoj zlovolji oduška proti Brunazziju, ne pregarajući događaje pred Kotorom dne 29. listopada 1813.

Abate Brunazzi obrati se tada u Beč, natjecav se za naimenovanje kao štabs-kapelan u (na novo se ustrojećoj) ratnoj mornarici. U koliko god su se i velike i bezdvojbene zasluge tog nesebičnog muža na nadležnom mjestu priznale, nije mu se poželjena služba podijelila, jer bijaše latinskomu jeziku samo nepodpuno a njemačkomu sasna nevješt, zatim, jer je veoma slab i težkom bolešću iztrošen bio.

Nu prije već obavljana i sada iznova pri-

mljena služba nadarbenika talijanske narodne crkve u Beču osigura zaslužnomu mužu bezbrižno i lagodno življenje.

1827.

16. studenog.

Boj goelete Nj. V. „Sofije“ sa dvojicom grčkih gusarskih brodova.

Početkom devetnajstoga stoljeća stajalo je austrijske ratne brodove nemalo truda, da obrane trgovačke brodove od ponajviše u grčkom primorju harajućih gusara.

Čim bi se koj ratni brod pokazao, skrivali bi se gusari u kojoj od onih malih draga, kojima grčko primorje izobiluje.

Riedko samo kada osmionise se ti gusari do toga, da se upuste s kojim od ratnih brodova na mejdan po širokom moru i to samo onda, kada im se je prilika pružila, da se namjere na slabijega, koji nije mogao utedi. Takav mejdan imala je goeleta Nj. V. SOFIA pod zapovjed-

ničtvom é. k. linienschiffsleutnanta Dabovicha dne 16. studenog god. 1827 sa dvojicom grčkih gusarskih brodova.

Kada se je rečeni ratni brod, deseci se na krstarenju, usidrio dne 12. studenog na pristaništu krfskom, dodje austrijski konzul na brod SOFIJE te zamoli zapovjednika neka ide u potjeru za dvojicom grčkih gusara, koji da sprečavaju plovitbu u jonskom moru, pa neka prije toga doprati nekoliko trgovačkih brodova, koji su zastrašeni čamili u luci Bucintro do otoka Sasena.

Pod večer 14. studenog daje se SOFIJA na put u pratnji nekoliko trgovačkih brodova, koji medjutim prispješe sa é. kr. poštarskom goeletom AUROROM iz Zanta, te zaplovi pravcem prama sjevernom ušću kanala krfskoga. Na jedan od SOFIJE dan znak staviše se i oni u luci Bucintro čekajući trgovački brodovi pod jedra i priključiše se drugima. SOFIJA sprovede čitavo brodovlje do sjevera otoka Sasena, ne opazivši medjutim nikakovo sumnjivo jedro. Prispjev na ročište odjeliše se brodovi; dočim goeleta AURORA ostade i nadalje s trgovačkim brodovi, plovljaše

SOFIJA uzduž arbanaškog primorja put juga, da dodje gusarom u trag. U 7 sati u jutro dne 16. studenog, bivši goeleta blizu luke Porto Palermo di Cimara na obali arbanaškoj, opazi dva broda, jedan oveći, takozvana martingana, sa 8 topova i jedan manji, takozvani mistik, sa dva topa. — Pravac tim brodovom bijaše prama sjeveru. Goeleta upravi svoj put prama njima te razvije na primjernu daljinu ćesarski ratni stieg.

Kad na to tudji nepoznati brodovi učiniše isto, izpali SOFIJA hitac na prazno iz topa. — Tudji brodovi razviše ponajviše englezki stieg, ali odmah zatim, povukav englezki, grčki barjak, martingana izpali izim toga prazni hitac iz topa. Malo zatim prispije od martingane kajić na četiri vesla pod ćesarski brod. U kajiću nalazeći se kapetan hinio je veliku strašljivost; nu kako se je kašnje pokazalo, došao je samo pod SOFIJU, da se osvjedoči o sili njenjoj i o vrsti i kolikoći njezinog oružja. Upitan od kuda mu brod i kamo da je opredjeljen, odvrati kapetan, da jedri po nalogu lord Cochrane od Missolungha do luke Porto Cimara, te pokaza dokumenat pisan sa grćkimi slovi te snabdjeven nepoznatim pečatom.

Linienschiffsleutnant Dabovich, komu se pričinise ta dva broda sumnjivima, naredi kapetanu neka odjedri u pratnji goelete SOFIJE u Krf, gdje-no će se oba broda, čim bi se njihovi dokumenti pronašli valjanima, pustiti na slobodu.

Kapetan martingane obeća, da će poslušati i pokaza se prividno u svemu zadovoljnim. Ka-jić odalji se od goelete te se približi mistiku, s vodjom kojega kapetan kratko se dogovori, pa se povra ti na svoj brod. Nu na mjesto da se late naloženog im pravca, oba broda popriniše put prama Porto Palermo.

Goeleta SOFIJA držala se međjutim u pri-ličnoj blizini martingane, te linienschiffsleutnant Dabovich poruči kapetanu kroz doglasalo (porta-voce), neka se odmah lati naloženog mu pravca. Na mjesto toga odgovori kapetan martingane, da on nikakova posla sa ć. k. ratnim brodom nema, te da on (kapetan) iz straha pred starješinama neće u Krf nego svojim putem u Porto Palermo. Još jednom opomenuše se brodovi neka posluhnu grožnjom, da će se, ako tog neučine, na nje pucati.

Na to će oni oholo: „Ta i mi imamo to-pova i olova na brodu!“

Na te rieči dade linienschiffsleutnant Dabovich iz jednog raketnog topa otkrivati vatru proti martingani — odgovor sa obijuh gusarskih brodova bijaše oštri kartečni oganj njihovih baterija. Boj, koji začu u 8 sati u jutru za posve-mašne morske tišine, vodio se sa obijuh strana veoma žestoko.

Č. kr. ratni brod pokaza manjemu mistiku provu i obasu martinganu vatrom punom baterijom. Na goeleti budu doskora oštećena nekoliko brokova i druga užeta topova kao što i jedan rapert desne baterije. To je primoralo zapovjednika da brod svoj dade vėslima obrnuti, tako da su se mogli jošte neoštećeni topovi lieve baterije upotrebiti. Za to vreme martingana već je dosta teško oštećena bila. — Kadno to mistik opazi, koji pucaše sa dva topa iz oveće daljine na goeletu SOFIJU, pusti svoga druga na cjedilu, te pokuša, da sakriven dimom pucnjave skrajnom uporabom vesala uteče put Istoka prama arbanaškoj obali.

Istodobno odlisne se od martingane kajić, u kojem bijaše nekolicina gusara, prama mistiku. Nu loša im bijaše sreća, jer se je na bjegunce sa SOFIJE ljudski iz pušaka streljalo.

Pošto je na martingani prividno pucnjava jenjala, htio je linienschiffsleutnant Dabovich da ide za mistikom u potjeru, nu na jedanput se poče iz nova sa martingane streljati s kartečami. Č. kr. zapovjednik namjeravao je da razori najprije martinganu, taj mnogo jači brod. Prvi častnik broda, fregatenleutnant Cardini, upravi tad raketni top prama krmu gusarskog broda. — Požarna raketa tako izvrstno pogodi u krmu martingane, da je ista odmah plamenom gorjela i u zrak se raztepla, dočim odkinuta prova potonu.

Mjesto, na kojem se je martingana dotle borila, pokrije se sa okrnjcima i lješinama, medju kojima preživljeli nekoji gledahu, da si spase život, naricajući pomoć. Akoprem ti lopovi već odavna zaslužiše smrt, te čovječnost naprama njima zaludna stvar, ipak linienschiffsleutnant Dabovich odluči, pošto je mistik već predaleko za potragu bio, da spasi gusare, koje će kašnje predati sudu. Preostali kajić martinganin — koji bijaše uslied pušćanih taneta tako probušen, da je skoro potonuo -- bje pod brod SOFIJE dovučen, od tesara na brzu ruku popravljen, te od vlastite barkase k bojištu priveden. Tamo

preuze šest preživjelih gusara, koji su se dotle bili uzdržali na plivajućih po moru okrnjelih. Dva od njih bila su na glavi usljed eksplozije teško ranjena, a trećemu bijaše stegno razmrvljeno. Ranjeni budu stavljeni u njihov kajić, pod brod SOFIJE dovedeni: tamo primiše gusari odjela, te hranu i piće: kajić bude zatim u Krf odpravljen i tamo skupa sa gusarima predan č. kr. generalnom konzulu.

Time, što je linienschiffsleutnant Dabovich prama gusarom postupao čovječno, pošlo mu je za rukom da saznade što god o dvih gusarskih brodovih i o posljednih boja: mistik imao je 2 devetfuntne koronade i 30 mornara na brodu. Uništena pako martingana brojila je 8 topova, i to 2 po 24, 2 po 18, 2 po 12 i 2 po 9 funti, momčadi bilo na brodu 40 glava. Od tih pogiboše u boju 5, 15 ih je bilo ranjeno ili se utopiše, 6 gusara dopade sužanjstvo i samo 14 njih uteče mistikom, nu i med momčadi potonjega bilo je sigurno mrtvih i ranjenih.

Gubitak goelete Nj. V. SOFIJE u boju bijaše samo jedan mrtvi, i to mornar II. reda Gajetan Tuzza, komu tane iz topa probi prsa do srca:

drugi nitko ne bje ranjen ili ozledjen. Štete, koje je brod zadobio što na topovima što o jarbulih, mogle su se lahko vlastitim sredstvi popravljati.

U svojem izvještaju linienschiffsleutnant Dabovich nenalazi dosta rieči, da pohvali čitavu momčad poradi u okršaju pokazanom izvrstnom ponašanju. Nu ponajviše iztiče prvoga častnika, fregatenleutnanta Cardinia, koji je sa svojim upravo majstorskim hitcem uspjeh tog danah uskorio i koji je svojim marom i preziranjem smrti i u ostalom prednjačio cijeloj momčadi. Izim toga odlikovali se častnik topništva, linienschiffsfähnrich Tiozzo, sa svojom hrabrenostju i dobrim upravljanjem topova, zatim pomorski kadet Ghega, dodjeljen zapovjedniku, sa srčanostju i gorljivostju.

Od osoba momčadi budu u izvještaju navedene: quartiermeister Cornelio, koji uzdrža za vreme okršaja medju momčadi dobar duh i red mornari II. reda Antun Ciridin i Stjepan Malosich, raketar I. reda Mate Frudel, mornari-kanuniri II. reda Antun Joera i Filip Nacinverra, korporali mornarske pješadije Mario Guarinoni i Ivan Butta, kao i mornar-pješak Josip Simon, radi njihovog neustrašivog ponašanja, za mirno i

sigurno posluživanje topova; konačno tesar Calafatto, koji se u svom djelokrugu pohvalno izkaza.

Njegovo č. kr. Apostolsko Veličanstvo blagoizvoli sa previšnjom odlukom od 29. prosinca god. 1827. premilostivo podieliti linienschiffsleutnantu Dabovichu, za njegovo hrabro ponašanje u boju sa dvojicom gusarskih brodova i uspješno nadvladanje i uništenje većega od njih, red željezne krune 3. stepena. Iz akata dade se jošte razabrati, da su se i druga previšnja. odlikovanja častničkom osoblju i momčadi podjelila, nu žali-bože mankaju pobližnji podatci o tom.

1849.

19. svibnja i 14. srpnja.

Dva događaja iz opsade Mletaka.

Prevratni pokret, koji je za ožujačkih dana god. 1848 prohujio skoro čitavom Evropom, proizroči takodjer početak bune u Mletih, koja je po tajno vodjenoj i iznenada provedenoj akciji ustaša imala posljedicom kratki gubitak grada za Austriju. Za vrijeme skoro poldrugo ljeto trajajuće borbe, koja se dovrši sa konačnim osvojenjem Mletaka sa strane naših, imala je naša ratna mornarica u skladnom radu sa č. kr. vojskama mnogobrojnih znamenitih bojeva sa ustašima, koji i ako po broju slabiji, imadjahu neke prednosti, potičuće iz geografičke i taktičke naravi

položaja grada Mletaka. U sliedećem pripovjedati će se dva takova okršaja, koji se sbiše za obsade Mletaka dne 19. svibnja i 4. srpnja god. 1849.

I.

Boj parobroda „Custozze“ s mletačkim brodovi dne 19. svibnja 1849 pred Malamokom.

Dočim znatan odjel obsadnog brodoglavlja ostavi Mletke, da dioniči pri poduzeću od Pulja proti Jakinu (Ancona), ostade u početku najvažnije ušće Mletaka, t. j. ono pred Malamokom, pod jedinom pažnjom parobroda CUSTOZZE, zapovjedanim po č. kr. korvetenkapetanu Antonu barunu Bourguignonu.

Osvitom 19. svibnja opazi korvetenkapitan Bourguignon da se nekolicina trabakula odalečuje od ušća Malamoka. On se njima približi svojim parobrodom, te se odmah osvjedoči, da su neprijateljski i oboružani. Već pred nekoliko vremena saznade se od brodova, došavših iz Mletaka, da Mletčani kane oboružati 40 trabakula sa teškimi topovi namjerom, upotrebiti jih kao brodove-napadače proti obsjedajućemu pomorskomu

neprijatelju. Dio tog brodovlja, upravo spreman, da odlazi, bje od parobroda CUSTOZZE, kako rekosmo, opažen.

Po brojenju Bourguignona, bilo je 14 trabakula oružanih sa 36 funt. topova, od kojih 4 sa 2 topa, ostali svaki s jednim topom. Tri mala parobroda i ratni parobrod PIO NONO pratiše to brodovlje. Brodovlje to hrli, obraunjeno od obalnih baterija, tik uzduž kopna prama Chioggi. Trabakuli ploviše u bojnom redu na male razmake jedan za drugim. Mali parobrodi ploviše unutar bojnoga reda trabakula, dočim PIO NONO bijaše kao poslednji iza trabakula.

Korvetenkapetan Bourguignon odlučí, da odmah navali na PIO NONA te ako moguće i na trabakule. Prvim odpaljenim hitcem iz topa dade razvijati é. kr. stieg na svijuh jarbulih. Dao je od 7 sati u jutro do 11¹/₂ sati prije podne iz daljine, koja mu se nametnula od težkih neprijateljskih topova, streljati na dušmansko brodovlje. Korvetenkapetan poželi da oddvoji PIO NONA od trabakula u svrhu, da se snjim omjeri na mejdanu. U tu svrhu, t. j. da navede PIO NONA na polje, na široko more, odaleči se CUSTOZZA

za pucnjave nekoliko puta u rečenom pravcu, i kormani onda, čim bi se PIO NONO pokazao voljnim da posljedi za njim, naprasito sa celom brzinom prama kopnu. Nu PIO NONO nedade se privabiti na dvoboj, već se povрати svagda u pravo vreme na svoje mjesto, kao zadnja ladja u plitkoj vodi napredujućih trabukala.

Akoprem bez prestanka uznemirivano CUSTOZZOM, prispje mletačko brodovlje pod bateriju Chioggie, gdje-no se usidri, i odkuda; čim bi to promjenjujuća se struja dopustila, odvuče u luku. Isto učiniše i parobrodi. U dalnjem toku tih „zadjevica“ — kako korvetenkapetan Bourguignon krsti taj događaj — neprijatelj odape po prilici 60 do 70 što krugla, što granata na CUSTOZZU, dočim ovaj brod postrelja do 15 hitaca.

Parobrod CUSTOZZA ostade u motrećem položaju pred ušćem u Chioggiu na 1500 metara od kopna odaljen. Tečajem popoldna morale CUSTOZZA po dva puta da se odalji od svog motrenja radi zauzetog mjesta da pregleda nekoliko brodova, došavših od Malamoka; nu međjutim neprokuša nijedan od u Chioggi pritisnutih neprijateljskih brodova da se makne pram Raveni.

Od toga bo grada imao je taj skup trabakula da odprati u Mletke veliki broj transportnih brodova, nakrcanih sa živežem. Navala CUSTOZZE na trabakule imade taj uspjeh, da je ta nakana sasma osujećena. Mogli su i trabakuli da prispjedu u Chioggia, obranjeni na svom putu od blizih kopnenih baterija; — daljne njihovo putovanje u Raveno postalo bi odveć pogibeljnim radi prisutnosti CUSTOZZE, kojemu se brodu u jutro 20. svibnja pridružio još parobrod CURTATONE. Poduzeće se neprijateljsko nije nastavljalo, već se trabakuli i parobrodi povratiše istoga dana u Malamoko.

Preostaje nam još da opetujemo one rieči priznanja, koje je o ponašanju svoje momčadi u boju od 19. svibnja prosborio korvetenkapetan Bourguignon: „Bio sam s ponašanjem mojih časnika, kadeta i čitave momčadi veoma zadovoljan. I kapetan pomorske artiljerije pl. Paradis izkaza se s mnogo gorljivosti i hladne krvi u nadziranju topništva.“

* * *

II.

Boj parobroda „Vulkana“ sa mletačkom kopnenom baterijom „Manfrin“ dne 4. srpnja god. 1849.

Da se utanače поблизирје подробности о skupnom sudjelovanju brodova č. kr. škvadre s vojskom, ukrca se pukovnik pl. Cerrini na pred Mletcima deseću se fregatu BELLONU, zastavnom brodu viceadmirala Dahlerupa, nu ostavi dne 3. srpnja taj brod te se povede na brod VULKAN. Tomu je bio parobrodu nalog dan, da rečenog pukovnika i njegovu pratnju odvede natrag u Porto Fossone (na jugu Brondola).

Za ovog putovanja zadesi taj po č. kr. linienschiffsleutnant Eugeniju Preu-u zapovjedani parobrod nesgoda, da se u 9 sati u večer nasuka na istoku od Brondola blizu baterije Monfrin. Varajuće svjetlo mjesečine bijaše uzrokom te loše sreće. Častnik straže, linienschiffsleutnant pl. Petz, i pilot bijahu tom sgodom to na mostu, to na tamburi, brod tekao samo sa polovicom svoje brzine, a pazilo se po propisu i na olovnicu (škandalj); nu kada se brod ipak nenadano nasukao, nije se moglo od kopna, akoprem je

moralo biti dosta nablizu, usljed varave mjesečine a ma baš ništa zamjetiti. Odmah se poduzeše sve nužдне mjere da se brod oslobodi: stroj bude postavljen na silu „natrag“, dva su se mala sidra ponesla na polje — nu sve to ne koristi, parobrod se ne maknu s mjesta.

Dočim su se sve ove radnje izvajale, u neprijateljskoj kopненоj bateriji opaziše parobrod, te se počе odmah nanj i pucati. Zapovjednik VULKANA odluči ponajprije usriedočiti sve razpoložive sile svoje momčadi za slobodjivanje broda, nadalje da neće sve dotle streljati, da se neprijatelju nedade prilike upoznati daljinu. Pošto sredstva oslobodjivanja, koje prije navedosmo, ostadoše bez uspjeha, morale se zapovjednik odvažiti na to, da daje bacat sprednji top Paixhans te spreduja sidra s lancima u more. Kada dodjoše malo kašnje kajići pred Chioggiom nalazeće se fregate VENERE i korvete ADRIJE, kajići potonje pod zapovjedju linienschiffsfähnricha pl. Tegethoffa, da pripomognu, budu nakrcani ugljevljem VULKANA. Ove radnje trajahu do 3 sati u jutro. U zoru, u 3 $\frac{1}{4}$ sati, daje linienschiff-leutnant Preu č. kr. stieg na jarbulih razvijati

i poče sa stražnjim topom Paixhans od 48 funti što bolje odvrćati pucjavu neprijateljskih baterija. Dokle je mjesečina sijala ne bijaše bojazni da VULKAN pati od neprijateljskih taneta, nu pogibelj mogla je nastati, ako se neprijatelj odvaži navaliti na parobrod sa oružanimi kajici. Takovomu poduzeću moglo se najbolje s kopna predusresti, stoga umoli linienschiffsleutnant Preu pukovnika pl. Cerrinia neka se odveze kajicom VULKANA u Porto Fossone, da tamo naredi sve shodno u svrhu, da se na kajice, koji bi htjeli navaliti na VULKANA, sa kopna ljudski puca. Pukovnik pl. Cerrini ostavi VULKANA u ponoć te prispje za jedan sat u Porto Fossone, koje je mjesto bilo zaposjednuto jednom četom 2. pukovnije Banovaca. Od Porto Fossone podje u tabor brigade Dierkes, od kuda pošalje 2 raketna topa k obali. Izim toga poslalo se je kašnje, čim se je borba topova razvijala što jačije, jošte 2 haubice u pomoć. Navala neprijateljska sa kajicama, radi koje su se te priprave učinile, izostade: bud da u neprijatelja nebijahu nuždne k tomu sprema, bud da je neprijatelj mislio da se može dostatno u djelatnost topništva baterije pouzdati.

Borba topova posta nastajućim danom sve jačom. VULKANU bilo moguće samo da s jednim topom uspješno puca, ali i s ovim jedinim „pravo je linienschiffsleutnant Petz, koji je osobno s njime ravnao, čudesa“. I zaista bi neprijateljska baterija, u čijoj unutarnjosti razprskase nekoliko granata VULKANOVIH, nadvladana još prije, nego stiže viceadmiralom Dahlerupom izaslana pripomoć na bojište.

Ova je podpora sastojala od parobroda CUSTOZZE i obijuh kanonijera CAORLE i PIRANO, koji se potonji brodovi, čim prispješe, dadoše na posao pucajući na bateriju, smetajući time pokušajim da se pretrpljene štete popravljaju i da se nastavi možda borba, dočim se CUSTOZZA pripravlja da odvuče VULKANA sa svog pogibeljnog položaja.

To se sbi teda negda u 8¹/₄ sati u jutro.

VULKAN imao je jednoga mrtvoga, mornara III. reda Petra Garchesa, i jednog lahko ranjenog. Sedam taneta pogodilo parobrod: jedno prošlo kroz dimnjak, drugo pod košem u sprednji jarbul; tambure bijahu probušene, a razžarena kruglja prodre kroz vanjsko brvno skladišta ugljevlja,

gdje se zadržala o željezno koljeno; štrcaljka bje smrvljena, a jedna kruglja probuši vanjsku muradu. Nu sve te štete nebijahu od osobite važnosti, te su i zaista neznatne, uzme li se na um, da je parobrod kroz 11 satih bio izvrgnut žestokoj vatri iz topova obalne baterije i za većeg diela vremena bio uzet upravo na nišanj. U kojoj se pako mjeri sa VULKANA strjeljalo na te baterije, vidi se iz toga, što iza boja neostadoše više neg 4 granate na razpolaganje. Potrošila se je dakle za po prilici 5 sati trajućega pucanja zaliha municija obijuh topova, sa strane jedinoga topa, koji bijaše u stanju da puca.

Linienschiffsleutnant Preu bijaše pun hvale i laske, pišući o ponašanju i uztrajnosti momčadi VULKANOVOJ: „Častnici i momčad razvijahu neizmjereno mnogo gorljivosti i hrabrosti“. Osobito pohvali Preu svoga prvoga častnika pl. Petza; valjane svoje pomorske kadete, privremenog častnika Sriću, kojega predloži za aktivnoga i konačno linienschiffsfähnricha pl. Tegetthoffa, „koji se je veoma dobro i valjano ponašao“.

Od momčadi iztaknu linienschiffsleutnant Preu naročito bootsmannsmaata Tarabocchiu, ob-

našajućega službu bootsmannovu, mornara I. reda Codura, vormeistera i mornara II. reda Scelembra, bivši nabijač topa Paixhans, korpolaru Vanonia i mornara Battagliu vormeistera 12-funtnih topova, konačno jošte steuermannu G. Persicha.

O zapovjedniku broda pako obavjesti pukovnik pl. Cerrini viceadmiralu Dahlerupu nekoliko dana kašnje sljedeće:

„U ovom zdvojnomo položaju razvija linien-schiffsleutnant Preu toliko sposobnosti, odvažnosti i djelatnosti, što si smatram svojom dužnosti da pohvalno iztaknem; njemu se ima ponajviše pripisati spašenje broda, jer je taj zapovjednik znao svojim primjerom nadahnuti momčad na što srčaniju uztrajnost. Mnijem, da je sve učinio što se može očekivati od valjanog pomorskog častnika.“

1853

18./20. ožujka.

Mornar Vuscovich spasi pinić „Lynx“ iz velike pogibelji.

Bura, taj najpogibelniji vjetar jandranskoga mora, pojavlja se, kako je poznato, u svojoj najvećoj žestini pri gradu Senju, ležećemu pri kraju duboke gudure gore Velebita; ona se strovali poput padajućega vjetra preko strmih vrletih, raste u svojoj ljutosti često do jakosti vihra, zaprieči promet po moru i ugrožava čak brodove u lukah.

C. kr. pinić LYNX prepati takovu žestoku buru u noći od 19. na 20. ožujka god. 1853 u luci senjskoj, kojom prigodom pinić, uzprkos oprez-

nosti, kojom bje usidren pogledom na kasnu već jesen i osobite okolnosti senjske luke (po dva sidra prama jugu i zapadu, i po jedan konop, t. zv. preza prama sjeveru i istoku sjeveroistoku) ne malo da ne pogibe.

Rastećim vjetrom, razvijajućim se sve više do ogromne bure, pomnažahu se i teške kretnje (maškade) broda samoga; kada u 11 sati noći dvostruki prama sjeveru razapeti gerlin (jaki konop) puče, legne se pinić iza osobito žestoke kretnje (maškade) na preostali drugi konop (prezu), pri čemu se na desnoj bakšpiri (tangunu) privezan kajić vodom napuni te potone.

Gomena i alcana (imena težkih konopa) — druga preza — bijahu silno nategnute, te se tarahu pri svakoj kretnji LYNXA o kamenju na obali, tako da se je bilo bojati da neće moći dugo odoljeti srdžbi groznoga vjetra. Zapovjednik pinića, linienschiffsfähnrich E. A. Rau, dade spreda privezanu barkasu povući pod brod, namjerom da ju pošalje na kraj po pomoć, jer popravljjanje razstrganih konopa (preze), za koja ne bijaše na piniću nadoknade, od silne bje potrebe.

Nu barkasa zabasa u tamnoj toj noći usljed žestokih kretnjah broda na lance njegovih sidara te se prevali u valovih uzburkanog mora, bijućih o brod pinića; od spretnih predmeta barkase ništa se nije moglo spasiti, sve odnese vjetar ili valovlje. Svi pokušaji da se prevaljena barkasa opet pridigne, ostadoše jalovimi — ni bura, ni valovi tog nedozvoliše.

LYNX. bez svojih kajića i ograničen na jednu jedinu veoma uporabljenu prèzu, bijaše sada u silno ugroženom položaju, jer i ona prama jugu i zapada bačena sidra neuzmognuše zajamčiti sigurnost broda, čim i poslednja još preostala preza puče.

U tom zaista sudbenosnom po pinića času, ponudi se mornar II. reda, Jure Vuscovich, veoma sposoban, valjan mladić, koji sudjelova četiri godine nazad na č. kr. fregati JUNO pri obsadi Mletaka, da će uzduž nategnute alcane plivati na kraj po pomoć. To i podje tom junačini za rukom, koji bezstrašno uloži svoj život za blagodat i spas broda, samo uz izvanredno naprezanje sila i u težkom boju s uzburkanim morem i žestokim vjetrom. Prispjev na kraj, pojuri k luč-

kom kapetanu, koji dađe na kolima k obali privesti jedan kajić i jednu alcanu; kajić taj donese tanki jedan konop na brod, kojim se zatim pritegne alcana lučkoga ureda na pinić. Pošto je LYNX razpolagao sada dvima učvrstima proti vjetru, moglo se je nastavak nepogode bez daljnje pogibelji izčekati.

Zapovjednik pinića prijavi odmah u Pulu hafenadmiralatu ovo hrabro požrtvovno djelo mornara Vuscovicha. Ova oblast preporuči našega junaka vrhovnomu zapovjedništvu u Trstu, da bude predložen za koje vidljivo znamenje previšnje milosti.

Nj. Veličanstvo, najmilostiviji naš vojskovođa, obdari srčanog mornara za junačko djelo, koje poduze iz vlastite volje i s opasnošću života, sa srebrnom kolajnom II. reda za hrabrost.

Ovo previšnje odlikovanje bude razglašeno čitavoj ratnoj mornarici, koja može da gleda na takova junačтва u svako doba s opravdanim ponosom i koja se njih rado i svagda spomenje.

1856

26. i 27. ožujka.

Parobrod Nj. V. „Curtatone“ u buri na Crnom moru.

Spadajući k ć. kr. odjeljenju brodovlja u Levanti, parobrod CURTATONE, koji je u proljeću god. 1856 bio brodom poslaničtva u Carigradu, dobi od ć. kr. poklisarstva carigradskog nalog, da privede kavafang (Baggerschiff, dubilo za čišćenje ili dubljenje lukâ) k ušću Dunava, zvanom Sulina. Istovremeno imao je od iste oblasti najmljeni tegleći parobrod GALANT BULLOT zapovjed, da dovede četiri tovarna kajića u Sulinu.

Zapovjednik parobroda Nj. V. CURTATONE, linienschiffsleutnant Rikard Barry, spremi sve

nužno za odlazak, i čim se silni sjeverni vjetar utiša, koji je kroz 10 dana biesnio, dadoše se oba broda dne 22. ožujka iz Carigrada na put. U crnom moru bijaše sve mirno. O podne 23. ožujka, nalazeć se oba broda u blizini rta Emona, bude uzet pravac pram rtu Kali Akri. Tamo nadjoše oštri sjeverni vjetar i uzburkano more, što skoro nedade brodovom i njihovim rimurčom da krenu naprijed, tako da je linienschiffsleutnant Barry bio prisiljen u 11 sati u noći usidriti se na pristaništu Kavarna, koje pruži dovoljnu zaštitu proti sjevernim vjetrovima.

U jutro 24. ožujka krene dosadanji sjeverni vjetar na sjevero-istok ojačajući ujedno; pošto pristanište Kavarna nije podalo više sigurno sidrište, krenuše brodovi k pristaništu Balčik.

Isto jošte popoldne, oko 4 sati, sjevernjak se umiri, a nastane lahki sjevero-zapadni vjetar. Linienschiffsleutnant Barry upotrebi bez okolišanja ovu prijaznu okolnost da nastavi svoje putovanje. U slijedećoj noći GALLANT BULLOT izčezne iz vidika CURTATONA.

Vreme osta prijaznim sve do 6 sati poslje podne 26. ožujka. U ono doba podiže se napra-

sito oštri sjevernjak, koji se u 8 sati na večer razmahne do mećave, istodobno nastane cića zima. Parobrod Nj. V. CURTATONE bijaše tada samo još 15 pomorskih milja odaljen od Suline, čije se je svjetlo već razabiralo, ali proti bjesnoći ovog vihra sa teglećim teškim kavafangom, nebijaše moguće nastaviti putovanja u dosadanjem pravcu. Linienschiffsleutnant Barry uze tada jugo-istočni pravac i pokuša da polovicom jakosti broskog stroja prispije do ušća Sv. Jurja rieke Dunava. Bura se međjutim još više uzsili, isto tako i gorostasno valovje. U 11 sati noći puknu u jedan tren 3 konopa, kojima bijaše kavafang privezan o CURTATONA i to alicana od 9" i dvije gomene od 7" objama, tako da je preostala samo jedna gomena 7" objama, kojom se je teglio teško kretajući ogromni kavafang.

Od sada se nije smio CURTATONE više poslužiti svojem strojem, jer se je bilo bojati, da će pri žestokih udarcih puknuti i posljednji preostali tegleći konop a time bi bio izgubljen i kavafang, koji bi u gustoj tmuni i žestokoj mećavi sigurno izčeznuo. Linienschiffsleutnant Barry dao je s toga pogasiti vatre izpod kotlova i stavi brod pod mala jedra.

Na sreću uzeo je zapovjednik uslied nastajućeg slabog vremena ljude, koji dotle rukovodiše na kavafangu timunom (kormilom), k sebi na brod, da se u slučaju gubitka kavafangova nebi imalo požaliti za gubitkom momčadi.

Tromi kavafang valjao se strašno u žestokom valovlju, tako da se je svaki čas očekivalo da će potonuti. I CURTATONE žestoko se je kretao i mnogo vode ukrcao. Voda, koja je bila o oba broda, smrznu se u tinji čas pri silnoj studeni u led, tako da su oba bila pokrita sa težkom korom leda, što učini prebivanje na palubi i na mostu zapovjednika veoma tegotnim.

Strašna ta nepogoda potraja i celim 27. ožujkom neumanjenom žestinom i nije dala kroz 40 satih momčadi CURTATONA da miruje, što više, stavljala ju pred silne kušnje, ali sve odredbe zapovjednikove bjehu okrunjene najboljim uspjehom, pošto je razmjerno slabo tegleće uže (gomena) pod ovimi okolnostmi čvrsto držalo, što je i spasilo dragocijeni taj kavafang od očite propasti.

Osvitom dne 28. ožujka bura ponešto jenjala. Akoprem jošte skopčano s pogibelju, pusti

linienschiffsleutnant Barry barkasu u more i pod vodstvom bootsmannsmaata Bartulovicha, koji je službu bootsmannovu vršio, podje za rukom da pomoćju momčadi barkase, sastavljene iz ponajboljih ljudi broda, spoji kavafang s novimi konopi.

Usljed 40-satnog jedrenja nalazio se CURTATONE po prilici oko 70 pomorskih milja više prama jugu. Čim je opet dosta pare u stroju (makini) bilo, krene brod prama rtu Kali-Akri, da tamo ne samo pričeka prigodnije vreme za nastavljanje puta k ušću Sulina, nego da i izpraznuje dostatno vodom napunjenog kavafanga, te da se brod nakreca manjkajućim već ugljevljem.

U Balčiku, gdje-no se CURTATONE u večer dne 29. ožujka usidri, mjestna oblast nehtjede bez privole paše varninskoga da dade ugljevlja. Da se vrieme uzaludu nepotrati, ostavi linienschiffsleutnant Barry kavafang u Balčiku, a on sa CURTATONOM odplovi u luku varninsku, da se tamo nakreca uglevlja iz skladišta austrijskog Lloyd.

U varni nalazio se je i parobrod GALLANT BULLOT, nu ovaj bje loše sreće, pošto je u mećavi od 26. ožujka izgubio bio svoja četiri tovarna kajića, a sam bio izvrnut najvećoj pogibelji.

U istoj kobnoj noći dogodiše se u susjednom primorju ne manje od 17 brodoloma, medju kojima i dvie austrijske jedrenjače. Nakrcav se ugljevlja, priveđe parobrod Nj. V. CURTATONE kavafang sretno i neoštećeno do ušća Sulina.

Tadanji vrhovni zapovjednik ratne mornarice, Nj. Visost nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan. blagoizvoli sa generalbefehlom broj 30 od 18. travnja god. 1856 priobćiti na obće znanje „brižno, upravo pravom iskušanom pomorecu doličkuće ponašanje zapovjednika parobroda Nj. V. CURTATONA, linienschiffsleutnanta Rikarda Barrya, pokazano prigodom dne 26. i 27. ožujka u Crnom moru bjesneće sjevero-sjevero-iztočne bure, s čega u težkih i zagrozećih okolnostih tomu častniku povjeren kavafang bi od propasti sačuvan“. Ujedno bi tom častniku za ovo za državu toliko korisno djelovanje zaslužena pohvala izrečena.

Bootsmannsmaat Bartulovich, koji se istom prigodom izkazao svojim ponašanjem punim hladne krvi i hrabrosti, bje promaknut istim befhlom na čast bootsmanna 3. reda sa činom od 27. ožujka godine 1856.

1857—1859.

Putovanje fregate Nj. V. „Novare“ oko zemlje.

Rad u službi znanosti spada u vreme mira medju najglavnije zadatke ratnih mornarica ; služi stoga u našoj mornarici na veliku diku, što je ona u svako doba i uzprkos ograničenom broju k tomu razpoloživih brodova, ne samo znala i na ovom polju hasnovitih stvaranja sama djelomice da vrši uharna djela, nego da i nastojanja drugih svojom snažnom podporom uskori. Skladnim spajanjem obijuh tih vrsti pripomoći imadu se oni uspjesi da zahvale, koji podigoše put fregate Nj. V. NOVARE u god. 1857—1859 visoko nad površnim navadnim već putovanjem oko zemlje. Ovo putovanje — prva plovitba oko zemlje poduzeta

Nj. V. fregata Novara.

jednim brodom naše mornarice — obogati vijenac slave ć. i kr. stiega neuvehlom lovor-granom i doprine mnogo tomu, da se umnožio ugled naše otačbine širom svijeta.

U 551 dan, sprovedenih po moru, jedrila je fregata 51.686 pomorskih milja, 298 dana desio se taj brod u 25 luka, od kojih što veći broj još nikada ne bje posjetjen kojim od naših brodova; žalibože skратиše ratni dogodjaji god. 1859 namjereni rok tog putovanja.

Radi opažanja i iztraživanja članova, protegnuše se na astronomiju, zemljomjerstvo, magnetizam zemlje, geologiju, zoologiju, biljarstvo, narodoslovje, čovjekoslovje, ljekarstvo, statistiku i trgovačku politiku; rad taj posta kašnje u publikacijam strukovnjaka svojinom cijeloga naobraženog svieta.

Zoologičke sbirke obuhvaćaju preko 2000 predmeta, biljarska zamašne dragocijene herbarije, sjemenja, mirodija, mnogo ogledića drva korisnoga ili takovog za ures, konačno veliki broj konserviranih tropičkih biljka; mineralogičke, petrografičke i paleontologičke sbirke brojiše nekoliko tisuća komada; narodnoslovne 376 predmeta; phisiologički, patologičko - anatomski preparati,

zatim do 100 lubanja različitih čovječih pasmina i okostnica urodjenika australskog plemena, sačinjavahu čovjekoslovnu sbirku.

Nj. Veličanstvo cesar odobri u jeseni godine 1856 po predlogu tadašnjeg vrhovnog zapovjednika mornarice, nadvojvode Ferdinanda Maksimilijana, ekspediciju putovanja oko zemlje, te opredieli u tu svrhu fregatu NOVARU. Glavnom svrhom tog putovanja smatralo se je pomorsko obrazovanje časnika i pomorskih kadeta, odgajajući time vrstne sile za čestito razvijanje mornarice. „Mornarici, bila ona i još tako malenom, potrebna su, hoće li se ona održati živom i radinom, vanjska poticala“, kaže Scherzer u opisujućem djelu tog putovanja, — prejasnomu knezu, tada na čelu mornarici, imamo zahvaliti, da si je ovo shvaćanje znalo pribaviti cieniu. Prekookeanička putovanja takova su vanjska poticala, ona razšire pomorsko i obće znanje ubrodjenih i uskore veselje i ljubav prama zvanju.

Druga namjera, koja prouzroči izaslanje NOVARE, bijaše razvijanje č. kr. stiega u mjestih, u kojih se ona nikada još pokazala nije i tim

spojeno uplivanje za potrebe mornarice, trgovine i obrta domovine.

Treća zadaća, skopčana s ovim putovanjem oko zemlje, bijaše znanstvene naravi. Ukrcaanim pomorskim častnikom bilo je pobrinuti se oko grana znanosti, tiesno spojenih sa pomorstvom; za provedbu naravoslovnih opažanja i sbirka, ubrodiše se domaći učenjaci. Akademija znanosti, pozvana da izabere dva prirodoznanca, imenova jednog zoologa i jednog geologa; Nj. ć. Visost, vrhovni zapovjednik mornarice, odredi pridjeljenje praktičnog zoologa, slikara i vrtlara te još trećega učenjaka za zemljo- i narodoslavlje. Izim toga bude liečnik sa znanjem biljarstva ubrodjen.

Zapovjednikom ekspedicije bude imenovan komodor Bernhard pl. Wüllerstorff-Urbair, poslje austrijski ministar trgovine (sravni prvi sastavak u ovoj knjigi), komu bje za nutarnju službu na brodu dodjeljen kao zapovjednik korvetenkapetan Fried. barun Pöckh, 1871 — 1883 zapovjednik mornarice. K štopu broda brojiše: linienschiffs-leutnant Béla Gaál de Gyula, fregatenleutnanti Mavro Monfroni Monfortski i Aleksandar grof Kielmannsegg, linienschiffsfähnrichi Vilim Lund,

Roberto Müller i Ernst Jakobi, fregatenfähnrichi Evgenije Kronowetter i Gustav Battlogg, pomorski kadeti Hinko Fayenz, Josip Natti, Gustav pl. Semsey, Rikard barun Walterskirchen, Ljudevit Meder, Aleksandar Kalmar, Augusto burun Scribanek, Andrija conte Borelli, Franjo barun Cordon, Friderik barun Haan, Edvard Latzina, Mihajlo pl. Mariassi, Evgenije knez Wrede i Josip Berthold, kadett-feldwebel pomorske pješadije Josip barun Rath, kapelan mornarice Edvard pl. Marochini, fregatni liečnik Dr. Franjo Seligmann, korvetni liječnik Dr. Roberto Lallemant, schiffsarzt I. reda Karlo Rużiczka, schiffsarzt Dr. Edvard Schwarz, verwaltungsofficial Antun Basso i untermeister II. reda Vjenceslav Lehmann.

Pomorski kadet Haan te Dr. Lallemant skrcaše se u Rio de Janeiro, svi drugi članovi ekspedicije ostadoše do svršetka putovanja na brodu.

„Znanstvena komisija“ sastojala od Dra. Ferdinanda Hochstettera (za geologiju i fiziku zemlje; izkrca se u Aucklandu), Dr. Karlo Scherzer (za zemljo- i čovjekoslovlje; izkrca se god. 1859 za 2¹/₂ mjeseca), Juraj Frauenfeld, Ivan Zelebor

(oba za zoologiju), Dr. Edvard Schwarz (za biljarstvo), Josip Selleny (kao slikar i Antun Jellinek (kao vrtlar).

Viest ob naumljenoj ekspediciji pozdravljala se je posvuda radostno; društva, tu- i inozemski učenjaci zanimahu su živo za znanstveni zadatak ekspedicije. Siedi velikan Humboldt posla pod skromnim naslovom „fizikalične i geognostične napomene“ duhovite naputke, česarska akademija znanosti dala je po posebnom odboru upute izradjivati za naravoslovce, č. kr. državni geologički ured, č. kr. zemljopisno društvo, č. kr. zajednica lječnika, kao i pojedini muževi znanosti poslahu svoja desiderata.

Englezka vlada i admiralstvo, kao i iztočno-indijska vlada požuriše se da NOVARU svojim oblastim preporuče, a i sa strane englezkih i njemačkih učenjaka prispješe preporučna pisma.

Fregata bude u Pulji u naumljenu svrhu pripremljena; predsoblje zapovjednikovo postane knjižnicom i čitaonicom, 4 topa na krmi bijahu izkrcana, a tim stečeni prostor za sobice upotrebljen; da se ugljubljenje broda izjednači, budu i spreda

četiri topa iskrcana, jedno se skladište za granate preudesi u takovo za znanstvena orudja i sprave; mali stroj za preklapljivanje (destilaciju) vode sdruži se s kuhinjom. Od zamašne koristi pokaza se udiela broda sa trostrukim brojem jedarâ i velikom množinom konzerviranog mesa i sočiva.

Za izbor broda samo na jedra bez parnoga stroja bijaše mjerodavno, što takav brod pruža više prostora za osoblje, orudja i sbirke, nego li parobrod, na kojem stroj, kotli i ugljevlje zauzimaju velik dio razpoloživog mjesta.

Dne 17. ožujka god. 1857 usidri se NOVARA pred Miljem (Muggia) za ukrcati znanstvenu komisiju, orudje, živeš itd. Nj. ces. Visost, vrhovni zapovjednik mornarice, pregleda brod i upravi častničkomu osoblju, kô i prirodoslovcem u srdce dirajuće od najtopljeg saučešća prožete rieči. —

Dne 30. travnja zapodje fregata putovanje, praćena po korveti KAROLINI, kojoj je bilo ići s NOVAROM do južne Amerike; mnogobrojni gledaoci dadoše putnikom na razstanku posljednje srćane pozdrave. Parobrod Nj. V. LUCIA vukla je oba broda do otoka Alicudi, na sjeveru Sicilije.

Gibraltar, do koje se je luke došlo dne 21. svibnja iza povoljne plovitbe, bude poslije devetdnevnoga boravka opet ostavljen. KAROLINA zaosta, jerbo je morala zakopati postradalog radnika. Nepovoljno vreme zaprieći ponajprije namjeru fregate, da stigne čim prije u atlantik; morala ja dapače počekati dva dana usidrena u blizini Malage, dok se duvajući krepki zapadnjak umiri. Zatim pako napredova putovanje doista povoljnije, tako da je dne 8. lipnja stigla pred Funchal (Madeira); dobra kob dala, da se je KAROLINA u noći pred dolazkom u Funchal sa strane NOVARE opazila; korveta osta onda uz NOVARU sve do konačnog razstanka dne 20. srpnja.

Boravak na otoku Madeiri, toli bogatom s ljepote prirode si, pružao je učenjakom priliku za iztraživanja, ali već iza samo devetdnevnoga boravljenja morade se putovanje prosljedovati. Brod napredova u pasatu veoma dobro, ali pravac vjetra nedozvoli da se otok Sv. Paval (nad ekvatorom) posjeti. Vožnja preko atlantika, oduzme li se spomenuti već razstanak s korvetom KAROLINOM, te krštenje pri prolazu ekvatora, prodje bez osobitih događaja. NOVARA

usidri se dne 5. kolovoza pred Rio de Janeirom. Komodora i njegovu pratnju zapada velika čast, da bijahu od ćesara i ćesarice Brazila primljeni; ućenjaci prisustvovahu sjednici povjestno-zemljopisnoga zavoda, obdržanoj pod predsjednićtvom ćesarovim.

Put k rtu Dobre nade (Simons-Bai) pade u vreme od 31. srpnja do 2. listopada; fregata pretrpi prije, nego obadje rt Dobre nade, dvodnevnu žestoku buru sa uzburkanim morem.

Boravljenje na rtu Dobre nade trajalo 24 dana; zatim odjedri NOVARA k samotnom ostrvu Sta. Pavla, čim se izpuni jedna od najmilijih osnova Humboldtovih. Za iztraživanje i izmjerivanje tog otočića izkrcahu se pomorski častnici i ućenjaci; fregata se pako usidri blizu kraja, nu bude po dva puta primorana hudim vjetrom da ide u široko more. Pokušaj, zatim poduzet, da se susjedni otok Novi Amsterdam iztražuje, neuspje s poteškoća izkrcanja na obalu, skrajno loših puteva, koji priečiše napredovanje, izim toga prisili nastalo nepogodno vreme na prosljedovanje putovanja, te se je dne 8. siećnja g. 1858 prispjelo u Point de Galle. Već i kratki samo

osamdnnevni boravak na rajskom upravo otoku Ceylonu, pruži naročito prirodoslovcem područje bogate djelatnosti.

Za plovitbe u Madras (16. — 30. siečnja) upali se dio zalihe žeste, ukrcane za konserviranje zvieradi i preparata, ali hrabroj momčadi podje za rukom, dohrliv brzinom munje i ugasiv požar u plemenitom natjecanju, da se još veća nesreća odkloni.

Poslje odlazka iz Madrasa, 10. veljače, po- hodi NOVARA otočje nikobarsko, na kojima je pred 80 godina po prvi put vijala č. k. zastava, kada Bolts ove otoke za Austriju naseli; nije teško ime jednoga od otoka Teressa izvadjati od „Theresia“, ime slavne ćesarice, čijim se nalogom provede naseljivanje, i po kojem je Bolts po svoj prilici okrstio otok.

S posjetom Nikobara bijaše spojen bogat i mnogostran znanstven rad; izmjerivanje draga, sidrišta i obala, pruži dragocijeno gradivo za kartografiju tog tada malo poznatog otočja; zo- ologičko i narodoslovno iztraživanje otoka obo- gati nemalo zbirke. U II. svezci ovih „Spomenica junačkih djela č. i kr. ratne mornarice“ opisana

je nezgoda kajića odaslanog k izmjerivanju obale, koja se je sbila dne 23. ožujka, dočim je fregata krstarila duž zapadnog primorja Groß-Nikobara. Hvala Bogu bez ozbiljne štete!

U Singapur, sljedeća luka iza Nikobara, stigne NOVARA dne 15. travnja za jednotjedni boravak; uzprkos svim poduzetnim mjeram i odredbam, uvuče se na brod kratelj ili kolera, koja je upravo u luci na brodovih harala. Nu samo dva čovjeka oboliše — jedan mladi mornar te njegov bolničar; mornar pogine, a bolničar ozdravi.

S velikim sažaljenjem primiše putnici u Singapuru viest o smrti siedoga maršala-junaka Radetzkoga; za uspomenu na pobjedonosnoga vojskovođu bijahu obdržavane svečane zadušnice.

Dne 5. svibnja stigne fregata u Bataviju; sidrište njeno bijaše u Tandjong Priok, gdje-no osta 23 dana, dočim štop i naravoslovci proputovahu unutaranjost Jave. Nizozemsko-indijska vlada, kao i na Javi stanujući učenjaci, natjecahu se u tom, da gostovom učine boravljenje čim poučnijim; znanstvene se stoga sbirke pomnožiše u znatnoj mjeri.

Iza Batavije vidjamo NOVARU u Manili, gdje-no se isidri dne 14. lipnja pred lukom Cavite. Otok Luzon, jedan od najkrasnijih otoka toploga podneblja, bijaše jedini dio tada jošte zamašnih španjolskih naselbina, koji bje u putnom programu NOVARE predvidjen.

Poslje 11-dnevnoga boravka u Manili, krmani NOVARA put carstva kitajskoga; okolnosti vjetra nedadoše fregati da napreduje povoljno, jer se je južno-zapadni monsun kasno istom pojavio. U Hongkong, tada istom 16 godina u rukuh englezkih, ali već onda jedna od najznaменitijih luka kitajskih, stiže fregata dne 5. srpnja. Razvijajući se upravo onda englezko-francezko-kinezki rat i buna Taipinga, čije utamanjenje zada kinezkoj vladi mnogo briga, neosta bez upliva na rad ekspedicije; svuda se pojavljujuća neprijateljska zlovolja urodjenika izključi posvema posjećivanje kopna u znanstvene svrhe. Ipak podje za rukom privrediti nekoliko redkih kinezkih knjiga, te riešiti narodno-jezikoslovna pitanja.

Komodor, praćen od nekolicine svojih častnika, posjeti razvaljeni, po saveznicih zaokup-

ljeni grad Canton; učenjaci podjoše u susjedni Macao.

Dne 18. srpnja podje fregata krepkim jugozapadnim monsunom iz luke put Shanghai; pri otoku Saddle i u rieci Wusung boravilo se samo kratko; dne 29. srpnja velikom plimom i povoljnim vjetrom odjedri se u Shanghai. Tamo bi NOVARA, kao prvi brod jedne njemačke vele-vlasti, koji je ikada došao u Shanghai, primljena od živućih tamo Njemacâ izvanrednim veseljem. Znanstvene se sbirke znatno obogate; o polu-divljem, malo poznatom puku Miautse sabrahu se za dvotjednoga boravka dragocijeni podaci.

Slavlje rođendana Nj. Veličanstva česara — fregata bijaše po moru, i to medju sjevernim rtom Formoze i otokâ nazvanih Riu-kiu — bi nemilo pomućena: već za jutro opredjeljena ve-likâ sv. misa morade se odkazati, burni vjetar i silno valovlje prisiliše zatvoriti sve luknje za topove. O podne se je već bez dvojbe znalo da se približava tifun i da će fregata morati s njim mejdan dieliti. Već priredjeni svečani stol za gostbu bi od neočekivane žestoke kretnje broda tako rekuć razoren. K. pl. Scherzer piše: „Kada

pri kraju gostbe zapovjednik ekspedicije nazdravi običnom napitnicom česaru i gostovi podigoše čaše na zdravlje uzvišenog vladara, kojeg se rodjendan na NOVARI proslavi tako osebnim načinom, zasniva glazba, kako god je to pri valjaćem se rekbi brodu moguće bilo, carevku, i glasni poklici „Živio“ nadglasivahu treskanje fregate, urlikanje vihra i muklo rikanje svedj silnije proti brodu jurećega valovlja.“

Za sljedeće noći i sljedećeg dneva otimahu mah vihar i valovlje u najžešćoj mjeri; fregata, podavši izvrstne kušnje svoje valjanosti u odporu proti načeloni, ponajprije se ukloni središtu tifuna, zatim ali upotrebi silu vihra, da nastavi svoj put medju otokom Okinava i grebenom Providence put Marijana. Sa malo i pokraćenih jedrah prevali NOVARA, bacana od gorostasnog valovlja sa groznom žestinom amo i tamo, ipak svojih 14 milja po sat.

Jutrom dne 20. kolovoza bijaše sila tifunova već skršena, jarboli i penoni tankom korom soli pokriveni, ali inače skoro neoštećeni.

Namjeravani posjet ostrvića Guam, pripadajući otočju Marijana, izosta zbog krepkog jugo-

zapadnog monsuna, ali NOVARA pohodi otok Puynipet, jedan od trijuh Senjavinskih otoka, odkrivenih istom pred 30 godina; nekoliko kamenih sgrada te našašće topova uputiše na misao, da je možda negda služio utočištem gusara. Sbog nemogućnosti radi netom nastalog zapadnog vjetra da se udje u luku Roankiddi, ograniči se saobraćaj s tim otokom na višesatni posjet pomoću kajića; namjeravani višednevni boravak morade izostati i još na dan došašća, dne 18. rujna, posljedova se putovanje.

Putovanje to zadocnilo se nemilo sbog bezvjetarja pojasa ekvatorijalnoga, popraćeno dugim valovljem i neprestanom kišom a samo časovito prekinjenom pojavom tobožnje sablasti, koja dakako izazva sveobću dobru volju, otkrivajući se njezino biće: 80 komada kruglja 30 funtnih topova, razbiše brvno skladišta granata; od tuda kotrljaše u prazno skladište kruha, na čijem limenom pločevnom tlu prouzročiše zveketeću buku.

Dne 16. listopada pokaza se iz daleka Sikayana, najveći od Stewartskih otoka; pošto se u prošlih 60 po moru proboravljenih dana nekoliko slučajaja gnjilih usta (škorbuta) pojaviše,

zaključi komodor, da se na tom otoku pribavi sveži živeš.

Drugo jutro podje nekoliko časnika sa naravoslovci na kraj, kojom prilikom ne samo da se je sabiralo znanstvenih podataka, nego i putem izmjenične trgovine steklo mnoštvo svinja, kokoši, jaja itd.

Iza otočja Salomonova naišla fregata na svježi jugoistočni pasat, koji donese NOVARU dne 4. studenog u vidik australskog kopna. Sutradan, poslje 83 po moru proboravljenih dana, u koje se doba prevališe 5930 pomorskih milja, usidri se NOVARA sjeveroistočno grada Sidneya, u Port Jacksonu, na injesec dana boravljenja.

Članovi ekspedicije budu u Sidneyu od vladinih oblasti, od stanovnika u obće, od tamošnjih Njemaca napose veoma ljubezno i sušretljivo primljeni i u svojem znanstvenom nastojanju podupirani, gdje im osobito za rukom steći dragocijene podatke o prasjediocih australskih. Njemačkim veoma zapuštenim izseljeničkim okolnostim posveti se dužna pozornost. Za prisuća fregate narodi se prijestolonasljednik, nadvoj-

voda Rudolf, što se je veoma svečano proslavilo.

Dne 7. prosinca putovanje se opet nastavi; naišlo se ponajprije na nepogodno vreme, nu izpod Nove Zelandije dopadne NOVARU bezvjetarje tako, da se je istom 22. prosinca stiglo u Auckland. Geolog ekspedicije poduze odmah iza došašća znanstveno iztraživanje onih djela Drury-sreza, koja su dala naslućivati prisutnost velikih slojeva ugljevlja.

Ovo iztraživanje urodi toliko uspješnim plodom, da je dr. Hochstetter po privoli komodorevoj na osobitu prošnju namjestnikovu ostao još 8 mjesecih na Novoj Zelandiji radi točnog geologičkog iztraživanja pokrajine Auckland.

Komodor Wüllerstorff bi na skupštini Maoraca od prisutnih poglavica srdačno primljen. Fregata ukrca dva Maorca kao mornare, koji su kašnije bili podučeni u bečkoj dvorskoj i državnoj tiskari i Njihovim Veličanstvom predstavljeni; bogato obdareni vratiše se istom g. 1860 u domovinu.

Za boravka fregate u Aucklandu preminu njeu zasluženi, čestiti oberbootsmann Cergogna od srčane kaplje; s iskrenim sažaljenjem posveti mu

štop dostojni grobni spomenik. Dne 8. siečnja god. 1859 odputi se fregata od Nove Zelandije i odjedri južno otoka Tonga i Cooks prama Tahitiu, gdje-no se NOVARA usidri pred lukom Papeete dne 11. veljače.

Pošto viest o razmirici austrijsko-francezkoj, nastaloj iza govora, držanog Napoleonom III. na novo ljeto godine 1859, nije još prodrila bila do antipoda, bude NOVARA primljena namjestnikom dosta prijazno; časnici i učenjaci budu kraljici Pomare predstavljeni.

Na Tahitu susrelo se s kapetanom Stewartom, koji povede nekoje žitelje otočića Pitkairna natrag u njihovu postojbinu. Ovaj susret, pak od Stewarta dobivene obavjesti, te u Sidneyu sabrani podatci o Pitkairncih i samotno njihovo poput Robinsona življenje, veoma se dojmiše putnikâ, te su u putopisu veoma živo opisani.

Sa pretežno burnim vjetrom napredova NOVARA dobrahno, tako, da je već 16. travnja stigla u Valparaiso; dne 1. travnja bio se slo-mio veliki penun srednjeg jarbula, ne naredivši izim toga drugu koju škodu.

Od Valparaisa zaputi se komodor u Santiago,

da sklopi austrijsko-kilenski trgovački ugovor, nu unutar nje političke okolnosti te države, vladala je upravo buna, osujetiše tu nakanu.

Početkom mjeseca svibnja prispjela pošta donije bezdvojbjenih dokaza o predstojećem ratu izmedju Austrije i Francuzke ; komodor, vodjen nastojanjem da svoj brod, sebe i svu momčad čim prije stavi domovini na razpoloženje, odluči se stoga, da se Lima, otoci Galapagos, pa Montevideo i Buenos Ayres brišu iz putnog programa ekspedicije i da se jedri neposredno, ne tičući se drugih luka, oko rta Horn u Gibraltar.

Dne 11. svibnja bi NOVARA od vlastitih, te od kajića prisutnih tudjih ratnih brodova, i to od englezkog linijaša GANGESA i francuzke korvete CONSTANTINE napolje u široko more potezana ; naskoro nastajućim povoljnim vjetrom brod izčezne brzo iz vidika gostoljubivoga grada Valparaísa.

Poludnik rta Horn bi dne 29. svibnja sjećen i povoljnom dnevnom brzinom visina rieke La Plata dostignuta ; tamo dne 7. i 8. lipnja pretrpi fregata jedan od onih zloglasnih vjetrova, pampero zvanih. I u toj nepogodi posvjedoči se

fregata iznova izvrstnim brodom ; nije u ničem štetovala, akoprem su njezini kajiči, sa strane pod vjetrom dulje vremena bili usljed ogromnog valovlja u velikoj pogibelji. Dne 23. lipnja bi ekvator po posljedni put sjećen ; dne 9. srpnja pako bude mornar, koji je kroz godinu dana bolovao na plućobolji, u moru pokopan na zadnji počinak.

Malo dana iza toga saznade se od prolazećeg mimo trgovačkog broda, da se je austrijsko-francezko-talijanski rat već pred 2 mjeseca začetno — više nije kapetan broda znao da priobći ; na fregati već vladajuće razpoloženje poveća se s te sitne vesti nemalo.

Iza 82 dana, probavljenih po moru i provaljenih 10.600 pomorskih milja na potonjoj plovitbi, stigne NOVARA sretno u Gibraltar ; kobni je rat bio već dovršen, mir u Villafranki sklopljen. Ujedno se naknadno saznade, da je fregata kao nosilica znanstvenog blaga bila proglašena već početkom rata neutralnom.

Malo dana kasnije stiže brzopjavni ukaz vrhovnog zapovjedništva mornarice, po kojem se brod imade zaputiti u Mesinu, gdje-no će

fregatu parobrod za pratnju počekati. Poslje jednotjedne vožnje prispije fregata k otoku Siciliji, a dne 18. kolovoza započe teglanje NOVARE od Mesine u domovinu po LUCIJI, onim istim parobrodom, koji je fregatu bio dopratio do otoka Alikudija na početku svog putovanja.

Dva dana kašnje usidriše se oba broda pred Gružem — fregata stigne iza 28-mjesečne odsutnosti u Austriju. Dne 22. kolovoza nadodje Nj. čes. Visost, vrhovni zapovjednik mornarice, i previšnja mu supruga jahtom FANTASIE i praćen od korvete DANDOLO u Gruž; poslje obavljene smotre izrazi nadvojvoda svoje potpuno zadovoljstvo i počasti pri gostbi na korveti DANDOLO putnike nazdravicom, iztičući medju inim, „da imena muževa NOVARE pripadaju austrijskoj povjesti“. Izim toga padoše im razna druga odlikovanja u dio, kao što na pr. promaknuće častnika i pomorskih kadeta i ciele momčadi za jedan stepen.

Od Gruža pošla NOVARA u pratnji LUCIJE i DANDOLA u Pulu, gdje-no bi svečano dočekana od fregata DONAUA, ADRIJE, SCHWARZENBERGA, BELLONE i VENUSA, od korvete

FRIEDRICHA, parobroda MÖWE, parobroda na kotače ELISABETHE i goelete SAIDE. Zatim podje sva škvadra u Trst; na putu onamo sačinjavahu brodovi dvije kolone; prva sa admiralskim brodom DONAU, zapovjedanom vrhovnim zapovjednikom mornarice, druga vodjena NOVAROM, a zapovjedana komodorom Wüllerstorfom.

Dne 26. kolovoza usidri se škvadra pred Trstom; putovanje NOVARINO oko zemlje bijaše koncu privedeno.

U ć. i kr. ratnoj mornarici ostale su žive, krasne predaje o putovanju NOVARE do danas, te se šnjima i podičimo.

1859

11. i 12. studenog.

Parobrod Nj. V. „Taurus“ spasi pri Sulini dva broda. .

Kada se je u jeseni god. 1859 parobrod Nj. V. TAURUS, zapovjednik č. kr. linienschiffs-leutnant Karlo Kern, desio u ušću Sulina Dunava rieke, pruži se hrabroj momčadi tog broda po više puta prigoda, da priskoči u pomoć raznim brodovom, nalazećim se u velikoj pogibelji nastradanja i da spasi od neizbježive smrti njihovu momčad. U tadanje doba, kad-no jošte nebijahu izradjeni razni molovi u rukah zapadnog diela Crnoga mora, postadoše mnogobrojni brodovi žrtvom onih silnih oluja, koje u jeseni haraju po onom moru.

Ponajpače mora se spomenuti ono spasa-
vanje, koje se po momčadi parobroda Nj. V.
TAURUSA proizvede u dnevih 11. i 12. stu-
denog mjeseca god. 1859 i to tim više, što isto
podje za rukom pod osobito težkimi okolnostima
uz najveće požrtvovanje ali i sa najboljim us-
pjehom, tako da je našlo bezograničeno priznanje
sa strane pomoraca tudjih naroda.

U noći dne 11. studenog naime podiže se
u Sulini iznebuha žestoki vihar iz sjevero-sjevero-
iztoka. Ležećemu na nezaštićenom pristaništu grč-
komu briku EVANGELISTRIJI slomiše se 11. prije
podne lanci sidara, tako da je taj brod bio bačen
na obalu.

Zapovjednik TAURUSA pohrli sa svojimi
častnici i svojom momčadi u pomoć brodolom-
cima. Podje za rukom, podupreni mjestnim pilotom,
da se s konopi spasi čitava momčad EVANGE-
LISTRIJE.

U sljedećoj za tim noći prevali se rečeni
brod te bude od valova razmrskan.

Dne 12. studenoga, po prilici u 10 satih u
jutro, sazna linienschiffsleutnant Kern, da bje
englezki sasma nakrcani brik SWIFT, pošto se

je vihar sve to silnije razmahnuvao, bačen na obalu 6 milja južnije od Suline. Govorilo se pače, da je sva već momčad poginula. Ništa nemanje odluči zapovjednik TAURUSA poći na lice mjesta, da po mogućnosti spasi možda jošte njekeje od preživljelih.

Naloži jednomu odjelu svoje momčadi da u Sulini nalazeći se teški kajić za spasavanje povuče k obali nasuprot nasuklog broda. Ova se je rabota morala proizvesti kroz močvaran, visokom trstikom zarasao prostor, te podje istom velikim trudom za rukom.

Linien-schiffs-leutnant Kern pako podje međjutim s drugim odjelom svoje momčadi na lice mjesta, gdje opazi s obale na polak već potonuli brik SWIFT, te momčad tog nesretnog broda od strašnih valova smrću ugroženu, kako se grčevito hvata bankačija.

Čim je upiranjem svijuh sila i svladanjem strašnih poteškoća došlo do toga, da se kajić za spasavanje privede do prikladnog mjesta, pokušahu ponajprije englezki trgovački mornari po dva puta da dodju s kajićem do podrtime broda, nu to im nepodje za rukom, jer težkomu kajiću

neuspije nadvladati visoke morske valove. Sasma malaksani, od mokrine i zime ukočeni, odustahu ti ljudi od svakog daljnog pokusa, očitovajući spasavanje sasvim neizvedivim.

Akoprem i momčad TAURUSA usljed višesatne naporne rabote oko pribave kajića za spasavanje preko kopna posvema obnemogla i od ciće zime na polak smrzla, odvaži se linienschiffs-leutnant Kern sa vlastitom momčadi da još jednom pokuša sreću junačku. Ponajprije morade se kajić za spasavanje, koji pri posljednom pokušaju došao daleko izpod vjetra, na ne malu dalečinu uzduž obale nad vjetar povući. Sa srčanošću i preziranjem smrti zasjedoše tada naši mornari kajić te veslahu, napinjajući sve svoje sile, proti biesnom moru. Podje im za rukom da dodju do podrtime, da dobace konop postradanim, nu neizmjeran slap valova prerano sgrabi spasonosni kajić te ga baci preko bugšprita (bompressa) brika, koji je izpod vode virio, tako da kajić izgubi sposobnost ravnjanja s kormilom.

Kajić bude usljed toga naglo odrinut, te daleko izpod vjetra na obalu bačen.

Iznova veslahu čestiti mornari kajić kroz burno more nad vjetar i još se proturahu kroz visoko pjeneće se valovlje.

Drugi taj pokušaj bijaše sretniji. U blizini englezkog brika dobace se brodolomcima iznova konopi. Četiri se Engleza njih dočepa te dodju sretno na kraj. Poslje dvajuh takovih pokušaja budu na isti način još tri momka spašena.

Ostadoše još tri Engleza na podrtni brika, nu hvatajući se već mrak tamne noći, te strašna nemoć naših mornara, od kojih su se nje koji onesvješteni morali na brod TAURUSA ponjeti, učini svaki dalnji pokušaj spasavanja nemogućim.

Drugo jutro rano podrani zapovjednik TAURUSA sa 18 naših i četiri englezkih mornara — potonji, jedini od mnogobrojnih u luci prisutnih pomoraca drugih narodnosti — da pokušaju sreću iznova, nu zaludu, jer ogromni slapovi valova nedadoše pristupa k podrtni brika, te brzo se i spasitelji osvjedočiše, da je ostatak brodolomnika žalibože zaglavio.

Spašeni Englezi, kojim neukloniva smrt već zapretila bila, bijahu puni hvale o ponašanju vrljih austrijskih mornara, a kralj. velikobritanska

vlada požuri se, da se austrijskoj vladi najtoplije zahvali putem svog poslanstva za požrtvovnu i harnu pruženu pomoć momčadi brika SWIFT sa strane časnika i mornara parobroda Nj. V. TAURUSA.

Nj. ć. kr. Apostolsko Veličanstvo blagoizvoli sa previšnjom odlukom od 16. travnja god. 1860 najmilostivije odrediti, da se zapovjedniku broda Nj. V. TAURUSA, linienschiffslieutnantu Karlu Kernu, za njegov neumorni požrtvovni rad s kojeg bude od sigurne smrti spašeno sedam englezkih mornara, izreče previšnje zadovoljstvo; nadalje blagoizvoli Nj. Veličanstvo odrediti, da se bootsmannsmaatom Mati Lazariću i Ferdinandu Rosingeru kao i steuermannu II. reda Andriji Naturalu podieli sreberni krst za zasluge, jerbo u očitoj pogibelji vlastitog si života njihovim hrabrim ponašanjem bitno doprinesoše k spasavanju gore imenovanih mornara.

1872—1874.

Austrijsko-ugarska polarna ekspedicija pod Weyprechtom i Payerom.

Gdje god se o spomenavrednih slavних djelih ć. i kr. ratne mornarice progovori, onda se nesmije premućat jedno od najodličnijih njezinih djela na pomorskom i znanstvenom području: austrijsko-ugarska ekspedicija god. 1872 do 1874 na Sjeverni pol.

Osnovna misao te ekspedicije bijaše ta. da se rieši pitanje tako zvanog „sjevero-iztoćnog prolaza“, i to na naćin, da se pokuša doprieti kroz Karsko more do glavine Čeljuškinske, naj-sjevernijeg rta Azije, pa zatim uzduž sjeverne obale Sibirije, prodreć prama Iztoku, dodje u Behringov prodor.

Za dopiranjem visokih geografićkih širina,

t. j. prama sjevernom stožeru, išla je samo podredjena želja, a imalo bi se istom poći za provedbom te namjere, ako bi u trećem ljetu putovanja dopiranje u Behringov prodor osigurano bilo.

Posebni brod od 230 *t* vodoporinuća, pri gradnji kojega se uvažiše sve stečevine tadašnjih polarnih iskustva, dogradi se do svibnja god. 1872. Brod bijaše tada i spreman za putovanje. Nadjenuše mu bezsmrtno ime ADMIRAL TEGETHOFF. Brod jedrenjača, na tri jarbula imao je izim toga parni stroj, s kojim se je moglo pri mirnom moru na sat 6 pomorskih milja provaliti.

Čitavo osoblje ekspedicije brojilo 24 ljudi, koji, izuzevši ostvinara (harpunira), norveškoga trgovačkoga kapetana, moradoše svi biti ili austrijski ili ugarski podanici; častnici pripadaše djelom ratnoj mornarici, djelom zajedničkoj vojsci, djelom domobranstvu; mornari bijahu ponajviše aktivni ili podčastnici pričuve ratne mornarice, na izbor kršni primorci našega Kvarnera. Imenom pako bijahu ti članovi ekspedicije sljedeći:

Karlo Weyprecht, linienschiffsleutnant, iz Michelstadta u Njemačkoj, zapovjednik cjelovite ekspedicije i zapovjednik broda.

Julije Payer, nadporučnik cesarske lovačke pukovnije, iz Toplicah u Českoj, vodja ekspedicije na kopnu.

Gustav Brosch, iz Chomoutova u Českoj, linienschiffsleutnant, prvi častnik.

Eduard Orel, iz Novoga Jičina u Moravskoj, linienschiffsfähnrich, drugi častnik.

Dr. Julije Kepes, iz Vari u Ugarskoj, kr. ugarski domobranski lječnik, lječnik ekspedicije.

Oton Krisch, iz Patschlawitza u Moravskoj, makinista ekspedicije.

Petar Lužina iz Cresa, kapetan dugog putovanja, bootsmann.

Elling Carlsen iz Tromsøa, kapetan norveške trgovačke mornarice, ostvinar (barpunir).

Josip Pospíšil, maschinenwärter; Antun Večerina, tesar; Antun Scarpa, Antun Zaninović, Petar Falešić, Jakov Sušić, Antun Katarinić, Antun Stiglič, Franjo Latković, Antun Lukinović, Lovre Marolla, Franjo Letis, Vinko Palmić, Ivan Orasch, mornari.

Ivan Haller i Aleksander Klotz, iz tirolske doline Passeyer, provodiči za ledene visočine, lovci.

Dne 13. lipnja god. 1872 u jutro krenu ADMIRAL TEGETTHOFF iz Bremerhavena u more, da ponajprije u Tromsöu ukrca jošte razni živeš i druge predmete, te da ubrodi ostvinara (harpunira) kapetana Carlsena. Kad-no dne 13. srpnja god. 1872 ADMIRAL TEGETTHOFF ostavi Tromsö, započe djelatnost polarne ekspedicije kao takove.

Weyprechtova bijaše namjera da jedri sa sjevera oko Novaje Zemlje, te da se onda drži pravca k rtu Čeljuškinu, gdje htjede zimovati. U predidućoj godini (1871) bilo je more do 79⁰ sjeverne širine prosto od leda, te se je pričinjalo mogućim prodreti do rta Čeljuškina i to najkraćim putem ne tičući se „ledene pivnice“, zloglasnog Karskog mora. Nu proti svakom očekivanju naidje ekspedicija već dne 25. srpnja u 74⁰ 15' sjeverne širine na led, koji se u početku dade lahko nadvladati, nu koji je dne 29. srpnja već tako gustim bio, da je silio na porabu pare, a dne 30. srpnja opasao tako tvrdo brod, da se nije mogao smjesta maći. Istom 3. kolovozu podje iza neprekinutog rada za rukom, da se brod oslobodi leda, te da dodje sjeverno od

Matočkina u primorje izpod Novaje Zemlje. U ledu dotle provaljeni put iznašao je 105 pomorskih milja. Dne 11. kolovoza u večer sretne TEGETTHOFF blizu Krstovih otoka brod ISBJÖRN, na kojem bijahu medju inimi grof Wilczek i komodor barun Sterneck, koji namjeravahu osnivati skladište živeša na rtu Nassau Novaje Zemlje za ekspediciju TEGETTHOFFA. Oba broda jedriše sada zajedno prama sjeveru do Barentsovih otoka blizu rta Nassau. Nu tamo im zapriečiše silne gomile krupnog leda daljnje napredovanje. Silni vihrovi sa jugozapada tjerahu neizmjernu količinu gromada leda prama sjeveru, te oba broda jedva se opetovano spasiše da ne budu razkrhani medju čvrstim ledom obale i ogromnim gromadama, koje goniše put sjevera. Skladište se učini na Barentsovom otokom. Međutim proslavi se što svečanije dne 18. kolovoza, previšnji rodjendan Nj. Veličanstva našeg premilostivog česara i gospodara, po svoj prilici po prvi put u tako visokoj širini ($76^{\circ} 18'$ sjev.).

Dne 21 kolovoza nastajući lahki sjeverno-iztočni vjetar raztjera po malo okolni led, brodovi razidoše se: TEGETTHOFF prama sjeveru,

ISBJÖRN put juga. Nu TEGETTHOFFU podje to veoma teško za rukom, akoprem je nastojao da si pomoću svoje makine put prokrči. Već oko ponoći istoga dana uvidjalo se je, da je željeno napredovanje sasvim nemoguće. Brod bude privezan, te se je čekalo na bolju sreću. Bijaše to na $76^{\circ} 22'$ sjeverne širine i $62^{\circ} 3'$ istočne duljine od Greenwicha. Godinu prije nije bilo leda viditi preko dva stupnja sjeverne širine i malo prama zapadu.

TEGETTHOFF se uzprkos neizmjeranog i bez prestanka neumorno prosljedovanog truda vanja svoje momčadi nikada više leda neoprašta, te se sada začima ono čudnovato od svijuh opasnosti krupnoga leda praćeno nehotično plovljenje broda sa napred micajućim se ledom.

Ponajprije išao je put TEGETTHOFFA preko sjevernog kraja Novaje Zemlje do $73^{\circ} 7'$ istočne duljine od Greenwicha i $78^{\circ} 45'$ sjeverne širine, zatim poprmi taj put sjeverno-zapadni pravac u obće, dok se pod konac listopada god. 1873 s brodom ploveći led ne zaustavi pod obalom (dne 30. kolovoza god. 1873 otkrite) zemlje ćesara Franje Josipa. 79. stupanj sjeverne

širine hje dne 23. veljače god. 1873 prevaljen, te brod nije nikada više južnije od tog položaja došao; 80. stupanj sjeverne širine hje pod konac rujna god. 1873 u $60^{\circ} 41'$ istočne duljine od Greenwicha dostignut, a mjesec dana iza toga ustali se led s brodom pod Wilczekovim otokom, pripadajućem k zemlji ćesara Franje Josipa u $79^{\circ} 51'$ sjeverne širine i $58^{\circ} 56'$ istočne duljine od Greenwicha.

Ako je i u ledu začepani brod samosvojnog kretanja lišen bio, to nije ni doba plovljenja TEGETHHOFFA s ledom kroz predjele neizmjernog ledenog mora i bez koristi po znanost bila. dapače radilo se je svojski na brodu oko toga, da se što uspješnije odgoneta tajinstveni proces vječno promjenjajućega se leda. Na temelju crpljenih podataka, koje će znanosti vazda biti od velike koristi, napisa zapovjednik cjelokupne ekspedicije veoma znamenitu knjigu „O promjenah polarnoga leda“.

Sredinom listopada god. 1872 započne ono strahovito gnetanje broda u ledu, koje začesta sve do ožujka god. 1873, staviv skoro danomice obstanak broda i njegove momčadi u pogibelj,

i to u takovoj mjeri, da se je sve mislilo izgubljenim; ali neustrašljivo i savjestno izpuni momčad svoju dužnost i tim podade sjajan primjer one uzvišene hrabrosti, koja i onda duhom neklanja, ako i mine skoro svaka nada na buduće priznavanje i nagradu koju.

Gnetanje broda od leda radilo je svinia oko živola, a valjalo ga spasiti.

Danomice po svakom vremenu radila je kroz 12 sati ciela momčad a na čelu joj častnici, napinjući sve sile oko oslobodjenja broda iz leda, te je zaista to pošlo za rukom za dvije trećine broda, računajući od spreda prama krmi, ali nenadvladive potežkoće osujetiše svaki daljnji rad, jer se stvaranje novog, mladog leda nije dalo ničim predusresti — kob TEGETTHOFFA bijaše neodvratljiva. Osta bez spasa ukočen u ledu tako, da je bio 11 stupnjeva nagnut prama spreda i 7 na desnu stranu. Morao se je brod, da bolje odoli nepogodam vremena i vjetra poduprijeti sa arboretima čvrsto privezanim oko jarbula.

U tom turobnom vremenu nemalaksa hrabrost i požrtvovanje momčadi. Ali te vrline neostadu bez nagrade. Dne 30. kolovoza god. 1873

prikaza se putnikom iz guste magle gorovit kraj, koji je po prilici 30 pomorskih milja odaljen bio, te se pričinjao veoma prostranim.

Radostnim srcem i po pravu prvog otkrića, bi čitavi skup novo otkrite zemlje nazvan po imenu našeg uzvišenog vladara „zemljom ċesara Franje Josipa“ te se je mogla ta zemlja smatrati zavjernim darom austrijsko-ugarsko polarnih putnika k 25-godišnjici vladavine preljubljenog vladara.

Pokušalo se je odmah, da se dodje do te zemlje, ali to podje istom za rukom dne 2. studenog god. 1873. Ciela momčad i svi ċastnici, izim onih u službi, stupahu na novi kraj, slavni bje stieg naš razvijen nad njime i u ime našega najmilostivijeg ċesara svečano zaposjednut.

Velika bi gomila kamenja na jednom rtu sazidana, i u nju izprava o otkriću i zaposjednuću, slika Nj. Veliċanstva, novci naše države, novine itd. dobro sahranjeno i sigurno položeno, prut za stieg pritvrđen, stieg pako dobro zamotan.

Brod osta od sada u uvijek istom položaju, te su se sada, ċim je to svjetlost o podne ili mje-seċina dopuštala, izaslale male ċete u svrhu pre-

trage novo otkritog zemljišta; Payer pako pokrenu za zimske, 124 dana trajuće noći, posvemašna pripravljanja za putovanje sa sanjkami, koje je imalo služiti za iztraživanje i predbježno izmjerivanje novog kraja.

Koja-li razlika izmedju prvog i drugog zimovanja 1872—1873 i 1873—1874. Za prvog zimovanja danomice gnetanje broda od leda, koji skoroin da ne upropasti brod i momčad — drugo zimovanje prodje u ničem nesmetanom pokoju; led ležaše tako tvrd, da niti veoma česti žestoki vilhrovi nebijahu kadri da štogoder promjene u položaju broda, a gnetanju od leda ni spomena.

U pokoju i s čustvom razmjerne sigurnosti proslavi se Božić god. 1873; godinu prije prekinu strahovito gnetanje leda već započeto slavlje; kućica, sagrađena iz ugljevlja, u kojoj se je imao slaviti badnjak, bje na više djela silom gnetanja razorena.

Darovi, prikazani u tu svrhu od odaljenih drugova i prijatelja, bješe oduševljeno primljeni i vjernim se je srcem sjetilo domovine i dalekih rodjaka.

Nastupajuća god. 1874 morala je postati odlučujućom po ekspediciju. Moralo se je izvodjati proputovanje i nacrtanje po mogućnosti što većeg djela novo otkritog kraja, a nemanje morali su vodje ekspedicije odlučiti u tome, da li se bude imalo još jedanput prozimovati ili pako ljeti god. 1874 brod ostaviti i preko leda sa sanjkami i s kajićima uzmak n Novaju Zemlju provesti, od kuda bi ekspedicija mogla kojim od brodova, lovećih lov na tulanje, povratit se u Norvežku.

Weyprecht podastre vijeću, sastojećem iz časnika, spis o obćem položaju, zahtjevajući ujedno da svaki od časnika poslje nekoliko dana promišljanja izreče svoju o daljnjem postupanju.

Položaj broda, pod čijom kolumbom se nadje spram krmi još u dubljini od 37 englezkih stopa količina podmetnutog leda, bijaše bez svake nade, oslobadjanje broda iz tog položaja ljudskim radom i sredstvi ekspedicije pokaza se posvema neizvedivim. Pukne-li prije ili kašnje led, neizbježno je, da će se brod ozbiljno oštetiti ili pako razmrskati. Izim toga bijaše usljed silnoga gnetanja leda u daljnjih svojih dielih dosta već

oštećen. Zdravlje momčadi dade povoda zabrinuću. Već za zime god. 1873—1874 pojaviše se bolesti gnjilih usta (škorbuta) kod nekolicine momčadi; slučajevi ti mogli su se dašto izliječiti, ali prouzročiše i naginjanje opetovanja bolesti kod istih osobah; za makinista Krischa, bolujućeg na obćoj sušici, nebijaše spasa, a život tesara Večerine bijaše zagrožen težkom nemoći na gnjilih usta (škorbuta).

U oči tako žalostnog položaja broda i obzirom na okolnost, da bi treće zimovanje po svoj prilici snage ekspedicije što s bolestih, što s gubitakâ tako oslabilo, da bi uzmak sa sanjkami i kajićima bio neizvediv, bje u častničkom vijeću odlučeno, da se brod ima dne 20. svibnja god. 1874 ostaviti i pokrenuti povratak u Novaju Zemlju i u Norvežku.

Prije pako da se imadu pokrenuti u svrhu iztraživanja dva ili tri putovanja sa sanjkami po zemlji Franje Josipa, te poduzeti što obširnje nacrtnje te zemlje. Uspješnom svladanju nemoći gnjilih usta (škorbuta) opirao se nastajućí posvećnašnji potrošak zalihe citrunovca; živeša bijaše dosta jošte za čitavu jednu godinu.

Početak ožujka god. 1874 krene prvo putovanje sa sanjkami pod vodstvom Payerovim. Bila mu je svrha da se šnjim steće uputa za pravac, po kojem će se sljedeća putovanja te vrsti ravnati. Položaj rtova Tegetthoff i Littrow astronomičkim budu putem opredjeljeni. Dne 15. ožujka povratu se ta ekspedicija i već sljedećega dana preminu makinista Krisch; tim ga smrt oslobodi dugih i težkih patnja. Valjani i čestiti taj muž bje na otoku Wilczekovu, nedaleko kamene piramide, u pećinastoj raki sahranjen, a na njegovom humku križ sa napisom podignut.

Dne 26. ožujka odpravljeno bi drugo putovanje s sanjkami; bijaše mu svrha iztraživanje zemlje Franje Josipa čim dalje prama sjeveru. Pod vodstvom Payerovim sudjelovahu Orel i pet momaka, te tri psa. Temperature do -40.8° Réaumurova toplomjera učiniše tu ekspediciju veoma tegetnom.

Medjutim bje pri brodu osnova (baza) od 2166 met. duljine od Weyprehta i Broscha izmjerena i po ovom potonjem triangulacije oko otoka Wilczekova do rta Tegetthoffa provedena. Od ovoga se rta priključiše daljnja Payerova

nacrtanja. Putovanje pak ovo počimalo pri rtu Tegetthoffovu te pošlo sjevernim pravcem kroz morsko tiesno Austrija-Sundom nazvanim. Dne 9. travnja god. 1874, svladav različite poteškoće, prispije mala četa k otoku Hohenlohevu ($81^{\circ} 37'$ sjev. širine). Tamo ostavi Payer dio svoje momčadi s velikimi sanjkami pri rtu Schröterovu, te se protisne sa malimi ručnim sanjkami sjevernim pravcem prama zemlji Kraljevića Rudolfa; Orel, Zaninović i Klotz pratiše ga. Na putu preko leda padne Zaninović sa sanjkami u pukotinu prikritu snjegom. Istom poslje mnogo uloženog truda podje sretno za rukom osloboditi Zaninovića iz opasnog svog položaja.

Najsjevernija točka dostignuta Payerom, Orlom i Zaninovićem bijaše rt nazvan Fligely u $82^{\circ} 5'$ sjev. širine i $58^{\circ} 30'$ iztočne duljine od Greenwicha. Dne 23. travnja povrati se ova ekspedicija opet k TEGETTHOFFU. Treće putovanje sa sanjkami smjera iztraživati zapadnu čest zemlje Franje Josipa, da se time opredjeli njezina prostranost prama Spitzbergenu. Dionice te kratke ekspedicije bijahu : Payer, Brosch i Haller; povратиše se dne 3. svibnja opet k brodu.

U koliko bijaše moguće, proveđe se dakle iztraživanje novo otkrite zemlje u obćih obrisih: potanko nacrtanje bijaše u kratkom razpoloživom vremenu neizvedivo.

Marljivo i bez prestanka radilo se odsad oko priprava za uzmak: sanjke, kajići budu prigotovljeni i natovareni.

Dne 19. svibnja podjoše svi dionici ekspedicije još jedan put na kraj, da se oproste Kri-schovim grobom, a due 20. svibnja god. 1874 ostavi se za uvijek brod ADMIRAL TEGETTHOFF, pošto se još prije pričvrstiše stiegovi na jarbulih, hokaporte budu dobro zatvorene i na stol čast-ničke izbe izprava čavlima pričvrštena, na kojoj bijaše kratak zgodopis ekspedicije napisan.

S trimi na balvanih ležećih kajićih i s trimi s živešem za 90 dana nakreanimi sanjkami. započe ekspedicija, sastojeća od 23 ljndi, putovanje preko krupnog leda. Večerina, bolestan teško na škorbutu, te Stiglic, sa prostreljenom rukom, nebijahu kadri da služe. Od tih šest predmeta, t. j. kajići i sanjke, mogli su se samo dva na jedanput napred pokrenuti; moralo se dakle pet put provaliti isti put (tri put tegleć, dva

put prazno), da bude jedan put zaista provaljen.

Osnova uzmaka išla za tim: krenut koliko god moguće vazda preko leda prama jugu, stignuti skladište živeša na otoku Barents, te zatim ploviti uzduž zapadnog primorja Novaje Zemlje prama jugu dotle, dok bi se susreo koji brod.

Poteškoće opreme silno natovarenih kajića i sanjka kroz pobrkano naslagane gromade leda, te razmekšivanje površine snjega, stvaranje vodenih jamica i uzkih pukotina u ledu, koje ne pružahu skladno skopčanih prodora već ali teško svladljive zapreke -- sve to napreglo snage naših putnika do najskrajnije mjere, te postavi stegu, postojanost i hrabrenost na velike skušnje.

Iza 67-dnevnog neizrecivog trudovanja bile su od po prilici 500 provaljujućih se pomorskih milja istom deset njih put juga stečene, jer bez prestanka prama sjeveru prodirući led uništi za kratkih stanka probitak dnevni.

Istom dne 17. srpnja u 79° 11' sjev. širine dopusti nekoliko prodora u ledu što bolji napredak s kajićima, akoprem i to napredovanje nebijaše sasvim bez tegobâ; nu već započe biti

krupni led sve to redjim, već se je mogao očitovati utjecaj dašto još odaljenih morskih valova, prispjelo se teda negda u područje plivajućega leda, a dne 14. kolovoza god. 1874 ob noć u 77° 40' sjev. širine na granicu leda. Široko more bilo svojimi valovi proti gromadima posljednog pojasa plivajućega leda, sanjke budnu, jer za daljnu porabu suvisle, na gromadi ostavljene i dne 15. kolovoza u jutro jedri ekspedicija u četiri do ruba nakrcanih kajićih po gustoj magli i pri uzburkanom moru južnim pravcem prama Novajoj Zemlji.

Kada se teda negda obale tog otoka uzmognu razabrati, ukaza se da je skladište živeša već daleko prošlo; nu ništa zato, jedri se napred dok na večer 18. kolovoza budu kajići na obalu Novaje Zemlje, na sjeveru poluotoka Admiralstvo na kopno privučeni i rodjendan našega previšnjega gospodara s oduševljenjem slavljen — na način, koji doliknuo siromaštvu ekspedicije.

Pošto se je kod Matočkinovog rta u zaludu izgledalo za brodovi, prosljedi ekspedicija pri burnom vremenu svoj put prama jugu; kajići budu tom prigodom razdvojeni, te lebdjahu u

najvećoj pogibelji, nu svi se nadjoše na večer dne 24. kolovoza na okupu blizu rta Britvina, te se zavukoše u dragu Dunen, gdje nadjoše dva ruska broda-kitolovca. Svi dionici ekspedicije ukrcaše se na brod škune NIKOLAJ od 50 t, kapetan Teodor Voronin. Dne 26. kolovoza ostavi se draga Dunen, te se prispije dne 3. rujna, iza burnog prevoza u norvežku luku Vardö, gdje budu veoma prijazno primljeni.

Brzobjavna viest o sretnom povratku ekspedicije i velikom otkriću zemalja idjaša sutra dan po celom izobraženom svijetu i Nj. Veličanstvo blagoizvoli na brzobjavnu prošnju najmilostivije dozvoliti, da se po austrijsko-ugarskoj ekspediciji u kolovozu god. 1873 otkriveni skup zemalja smije nazvati previšnjim Njegovim imenom

Samo jedan se ne povrati, da žanje plove tolikih mukotrpnosti i pogibelji sa vjernimi drugovi; samotani leži Krischov grob na visočini obkruženoj bješnima burama u dalekoj ledenoj polarnoj zemlji, ali uspomena njegova neće utrnuti a častno će se njegovo ime na vjeke spominjati.

Sa norvežkim parobrodom FINNMARKEN podje ekspedicija preko Hammerfesta, Tromsöa,

Tronthjema, Bergena, Christiansunda u Hamburg, kamo prispije noćju 22. rujna i gdje bi što svečanije primljena.

Od sada niže se svečani primitak o drugi, koji u zavičaju, ponajpače pako u stolnom Beču predje u oduševljenje, kad članovi austrijsko-ugarske polarne ekspedicije dne 25. rujna budu na sjevernom kolodvoru svečano pričekani.

Od čitavoga izobraženoga svijeta slavljeni, od Nj. Veličanstva cesara milostivo odlikovani nadjoše putnici u tom prebogatu nagradu za sve oskudice, patnje, za trud i pogibelji, koje podnosiše hrabro i nekolebivo kroz 2½ ljeta za znanost i čast domovine.

Njegovo Veličanstvo blagoizvoli najmilostivije podieliti: vitežki krst Leopoldovog ordena obim vodjam ekspedicije, linienschiffsleutnantu Karlu Weyprechtu i oberleutnantu Juliji Payeru; orden željne krune 3. reda linienschiffsleutnantu Gustavu Broschu, linienschiffsfähnrichu Edvardu Orlu i domobranskomu pukovničkomu liečniku Dr. Juliji Kepesu; vitežki krst ordena Franje Josipa kapetanu dugog putovanja Petru Lužini i norvežkomu kapetanu Elling Carlsenu; zatim osoblju momčadi eks-

pedicije svakomu srebrni krst za zasluge s krunom.

Dne 15. listopada god. 1874 bje ekspedicija razpuštena.

1896.

10. kolovoza.

Navala na znanstvenu ekspediciju broda
Nj. V. „Albatrosa“ na otoku Gvadal-
kanaru.

Izmedju mnogobrojnoga otočja australskoga arkipela, Salamonovi su otoci skoro najmanje poznati. Taj na 200 pomorskih milja u sjevero-iztočnom pravcu od jugozapadnog kraja Nove Guineje počimajući i od 5° južne širine izmedju poludnika od 150° i 163° istočne duljine prama jugozapadu prostirajući se niz otoka, sastoji od sedam većih i do dvadeset manjih ostrova, medju kojima su opet otoci Choiseul i Gvadalkanar najposjećeniji i najpoznatiji.

Stojeći na vulkanskom tlu, ostrvi ti su skoro posvuda značaja najizrazitije pustoši. Melanezkoj

pasmini pripadajuća crnačka plemena, podmukla su i divlja, odani ljudožderstvu, te goje samo strahom obuzdanu mržnju proti svakomu bjelomu dopuzu, kao i ne manju proti svakomu od vlastitih svojih suplemenika živućih pri moru, nadahnutih prvim dahom kakove naobrazbe. Ponajviše još naoružani strielami, kopljem, buzdovanima i sjekirami, pa obranjeni sa štitima iz vrbovog granja, žive ti otočani australskog mora pod vodstvom poglavica u ruljah od 50—80 duša kao nomadi skoro izključivo od ribarenja i lova; požuda za ratom i pljenom najpretežitije je obilježje tih surovih dušmana ljudih bjele pasmine. Samo kad-kadašnje podepsanje tih divljaka sa strane putujućih po onih krajevih trgovaca kadro je, da se oni donjekle ukrote.

Pošto su ti gustom šumom pokriveni otoci u prirodoznanstvenom pravcu još malo iztraženi, zaključí god. 1896 ćesarska akademija u Beću izaslati ekspediciju, koja bi imala sve željene podatke sabirati o životinjstvu i biljarstvu Salamonovih otoka, te o geologičkoj slojevitosti, kao i o mineralogičkom sastavu zemljenog blaga i bogatstva.

Namjerom, da se ta misija čim bolje pokrene, bje sa strane ć. i kr. ratne mornarice u tu svrhu stavljen na razpolaganje brod Nj. V. ALBATROS i pod zapovjedju ć. i kr. fregatnog kapetana Josipa Maulera pl. Elisenau u jeseni god. 1895 izaslan k otokom Salamonovim, da tako posluži putnom prilikom naravoznanca ćesarske akademije te da ga podupre prigodom njegovih poduzeća na kopnu, podavajući mu potrebite monike kao stražu.

Geologom i znanstvenim vodjom bje po ćesarskoj akademiji izabran jedan njezinih najprokušanijih ćlanova, i to ućenjak Henrik barun Foullon de Norbeeck, koji se ćkrca na ALBATROS sa dvojicom slugu pred odlazkom broda iz Pule.

Iza skoro izključivo jedrima provaljenog veoma povoljnog putovanja stigne brod dne 24. svibnja god. 1896 u dragu Thousand-Ship, te posjeti k skupu Salomonovu pripadajuće otoke St. George, Isabel i Savo, podje zatim k luci Marau-Sund, ležećoj na jugo-iztoćnoj strani glavnog otoka Gvadalkanara; nu ovo se sidrište doskora zamjenilo sa na sjevernom primorju nalazećem

se pristaništu Gora, jer se je ustanovilo, da se od ovog pristaništa laglje prodre u područje tog divljeg kraja. Pošto su sve pripreme za izražno poduzeće ponajbolje pripravljene bile, odredi zapovjednik dan 6. kolovoza za polazak.

Izkrcaje ekspedicije prosljedi u 7 1/2 satih u jutro. Vojničkim zapovjednikom bijaše linien-schiffsfähnrich Franjo Budik, izim toga spadahu k štopu : znanstveni vodja barun Foullon, zatim kao zapovjednici desetnica, pomorski kadeti II. reda Armand de Beaufort i Makso Rosen ; momčadi bilo je : 5 podčastnika, 16 mornara i dva sluga. Četiri urodjenika-primorca bijahu dodjeljeni kao vodioci.

Priprema sastojala medju inim iz živeša za 8 dana, četiri šatora i municije, t. j. 40 fišeka po pušku i nešto zavojila.

Osobiti zadatak ekspedicije bijaše taj, da se popreči pred glavnom kosom gore ležeću ravninu, te da se prispije do visoke ravnice ogranaka gore, da se popne do najvišje visočine : 1800 met. visoko brdo Lionshead (Lavlja glavica), i da se tamo ponajprije iztražuju geologičke i mineralogičke prilike.

Iza četverodnevnog u svemu 22-satnog po dosta trudnog hodanja kroz bezputno šikarje, dostigla se je dne 9. kolovoza ona točka, koju je barun Foullon bio označio i odabrao za uzpinjanje na brdo Tatube, koje leži pred Lionsheadom. Usljed napornog dugog hodanja dva momka oboliše na nogama; te mornare poslao je linien-schiffsfähnrich Budik već 8. kolovoza natrag k primorju pod vodstvom pomorskog kadeta Rosena. te u pratnji od 6 naših ljudi i jednog urođenika. Na taj se način umanjí broj izkrcane vojske na 18 momaka, koji razpolagahu sa 11 pušaka Mannlicher i 4 revolvera. Barun Foullon i njegove sluge bijahu bez oružja, ona četiri urođenika imadjahu puške Snider.

Na podnožju brda Tatube, sedam njemačkih milja do obale, dne 9. kolovoza u 1 sat poslje podne u visini od 950 metara utabori se četa trajno, u koju svrhu bijahu ona dva šatora razapeta i nuždna stražarska služba uredjena. Dva skûpa momčadi idoše po drva i vodu, te pripremiše objed.

Skoro iza dolazka ekspedicije k taboru razliegoše se sa obližnjih brda poklici, koji tobože

znamenovahu po tumačenju urođenih vodilaca kao opomene ženam neka se sklone pred tudjincima. Poslje podne pojave se na obližnjih visočinah prvi divljaci u hrpah od 3—4 glave, koji se broj tekom vremena poveća na 18 ljudi. Obazirajući se na nesigurnost položaja, sazove linienschiffsfähnrich Budik svu svoju momčad neka bude na okupu. Na temelju poduljeg razgovora pomoćju urođenika-primorca, služućega tumačem, izasla barun Foullon u 4 sata poslje podne svog slugu Nickela sa 6 smotaka duhana u susret dvojici staraca-divljaka, koji, pošto u znak miroljubivih namjera odbaciše svojevoljno oružje i štite, pričinjavahu se, da se neće u neprijateljskoj nakani približavati.

Poslje opetovanih od bojazljivog bjega prekinutih pokušaja približenja, moglo se je ipak konačno doći do miroljubivog saobraćaja, te divljaci obećahu, na zahtjev, da će sljedeće jutro tri provodića kao pratioce na brdo Tatube poslati. Još istog dana dodjoše opetovano urođenici bez oružja u tabor, oprostivši se vazda nadareni.

Usuprot nakani linienschiffsfähnricha Budika, da se uzpinjanje na brdo Tatube u oči nesigurnih

okolnosti proveđe sa podpunom i nerazdijeljenom četom, ostao je znanstveni vođja barun Foullon pri svojem naumu, da uzpinjanje na brdo proveđe samo u maloj pratnji, jer umijaše, da su vrljetne staze okomite skoro gore samo malom odjelu pristupne, te da bi isto sa više momčadi moglo osujetiti cielo poduzeće.

Stoga se dakle momčad pozove, neka se prijavi, koji bi svojevrijedno htio učestvovati, pri čem bi oni imali prednost, koji su se već u domovini popeli na brda. U tu se svrhu izabrahu maršgasti Maras i Škoda, te mornari Car, Lovrić i Babić, kojima se pridružiše sluge Foullonovi imenom Nickel i Krausz. Sa ovo sedmero ljudi nakani barun Foullon u pratnji linienschiffsfähnricha Budika da krene dne 11. kolovoza u 6 sati u jutro na put. Preostatak od 8 ljudi sa trojicom urođenika-primoraca imao pod zapovjedu pomorskog kadeta Beauforta kao straža taborska ostati na podnožju brda Tatube.

U noći od 9. na 10. kolovoza pomnožiše se povici divljaka na sumnjiv zaista način, tako da je linienschiffsfähnrich Budik povećao strazarsku službu. Do ponoći osta taj častnik skupa

sa odjelom dobrovoljaca za sutrašnju ekspediciju spreman za boj, poslje ponoći pripade služba sigurnosti taborskoj straži. U 5 sati u jutro bijaše budnica i podieli se topli zajutrak. Skoro iza sunčanog izlaza stignu u tabor ona tri naručena provodiča ali radi poteškoća glede obskrbe s pitkom vodom zategnuo se odlazak do 7 1/2 sati jutro.

Okolica bijaše u opreci sa prijašnjim danom, mirna, poklici prestali; ponašanje divljaka spokojno, nesumnjivo i povjerljivo. Svi znaci dadoše slutiti na mirne odnošaje i Foullon znao je, da logičnim umovanjem o ponašanju divljaka raztrese i posljednju sumnju Budikovu. — Pred odlazkom ekspedicije opetova zapovjednik pomorskomu kadetu Beaufortu još jednom već u predvečer naloženu zapovjed: da se preostala momčad razdjeli u dvije straže i da se podržavaju vazda četiri stražara na kutnih točkah tabora.

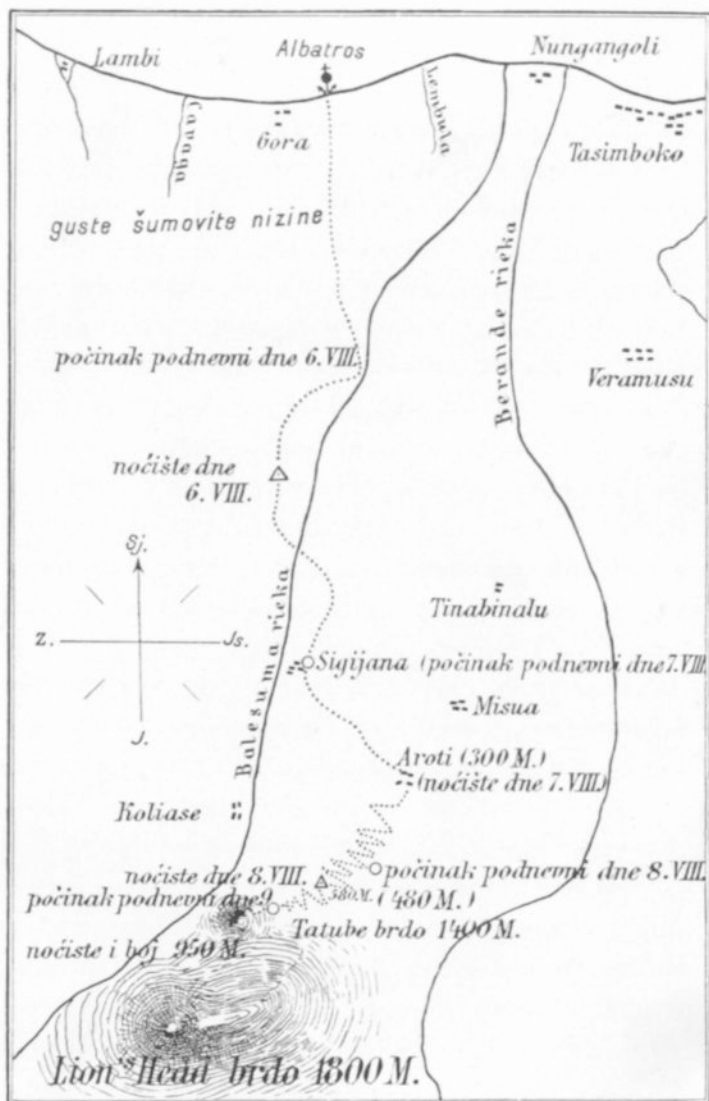
Odlazak se sbi u sljedećem redu: spreda jedan od provodiča sa slugom Nickelom, za njima barun Foullon, njemu na lievo sluga Krausz, iza njih ona 5 momaka sa puškami Mannlicher, za svaku po 40 fišeka; na kraju dva ostala urodjena

provodića. Linienschiffsfähnrich Budik, oboružan sa 6-cjevnim revolverom, kao najzadnji, da tako uzmogne ljude bolje nadzirati.

Sada se je valjalo popet na prve strme kose po kamenitim tiesnih stazah, pri čem se dogodi, da se kad kad iz šikarastog grmlja pojave djelom neoboružani, djelom s indijanskom sjekirrom snabdjeveni divljaci, priključujući se djelu ekspedicije sastojećem iz provodića.

Barun si Foullon to tako protumači, da su divljaci, gledeći našu premoć, bili za sudbinu trojice svojih provodića zabrinuti, te da stoga na to paze i da budu u slučaju spremni podupirati drugove. Ovo se je mnjenje pričinjalo svim prihvatljivo tim više, jer je poznato, da se na Salamonovih otocih provodići mogu ponajviše samo onda dobivati, ako se dozvoli i njihovim pripadnikom, često i preko dvadeset glava, da ih prate.

Poslje $\frac{3}{4}$ sati prevaljenog puta odpočinulo se u kamenitom nekom jarku, boce za vodu nadopuniše se pri bližnjem potočiću; barun pako Foullon upotrebi ovaj mali boravak, da sa žepnim orudjem za mjerenje visine, opredjeli

Nacrtaj puta ekspedicije broda „Albatros“ k brdu
Lions Head.

položaj točke sa 1040 metara. Za tog poćinka ponudi siedi jedan urodjenik zapovjedniku ekspedicije buzdovan kao zamjenu za revolver, koji se je zahtjev naravno odbio. Doćim linienschiffsführerich Budik pokaza divljaku na njegovu prošnju revolver, pojavi se netom bogato urešeni divljak, koji se sa dvadesetoricom drugih ekspediciju okružujućih divljaka naglo sporazumi. U tom času padoše u doli ležećem taboru dva hitca iz puške. Jedva se začuše ti hitci, kad ali eto iz obližnjeg grmlja nahrupiše još jedno 10 do 12 urodjenika, koji napadoše ekspediciju, zavitlajuć buzdovane i bojne sjekirice. Dva divljaka, medju njima i već spomenuti starac, navališe na linienschiffsführericha Budika, nu doćim zamaha jedan s buzdovanom, postrjeli ga Budik tako, da se je buzdovan samo lievog ramena dotaknuo, drugi divljak pobježe.

U tinji čas budu barun Foullon, marsgast Maras i mornar Lovrić od udaraca sa sjekirami teško ranjeni te se srušise: samo marsgast Škoda i mornari Car i Babić ostadoše neozledjeni. Sluge Nickel i Krausz uzmogoše se obraniti svojih napadaća te sražiše dva divljaka crnom zemljicom,

Jedan od tih divljaka, hoteći se pridignuti, zapade od linienschiffsführerha Budika hitac iz revolvra. Pošto je taj častnik jošte jedan hitac odapnuo proti napadaču Marasovom, dadoše se divljaci na naglo bježanje, pri čem ih neozledjena i ranjena momčad nadari veoma uspješnim brzim pucanjem iz pušaka, tako da je od divljaka po blizu 20 bojno polje pokrilo. U isto doba zaori takodjer iz tabora u daljini uz mnogozvučnu jeku brzo pucanje iz pušaka, navještajuće, da se i tamo zametnuo ljuti boj.

Barun Foullon, prislonjen na pećinu, krvario je iz duboke široke rane na zatiljku, te je i na desnom ramenu teško ranjen bio. Marsgast Maras dopanuo ljutih rana na čelu, kraj kojih proviri dio moždjana; mornar Lovrić dopade rane na stražnjoj strani glave, sluga Nickel lahko ranjen sudarca sjekiricom na hrbtenicu. Vodja ekspedicije, te marsgast Škoda, mornari Car i Babić, pak sluga Krausz bijahu neozledjeni te se potrudīše da povežu ranjenikom ozlede, kako su god bolje mogli i znali. Dok se je to sve sbilo, čuli se svedjer pojedini hitci iz tabora na podnožju brda. Za vreme svojega uzmakā, koji je u tom bez-

putnom kraju veoma tegotnim bio, pokazahu ranjenici izvanrednu postojanost.

Prispjevši u tabor, nadjoše tamo pomorskoga kadeta Beauforta, sanitätsmatrosa Dokovića, mornara Chaloupku i jednoga od urođenika-primoraca ubijene, waffenmaata schiffsprofosa Neupora, marsgaste Curčića i Kovačevića, te mornara Sepšića teško ranjene, dakle samo dvojica od te momčadi ostadoše neozledjena. I ovdje, u taboru, se sbi navala na sličan način i u isto doba kao pri glavnoj četi, i ovdje bijaše bojno polje pokrito sa mnogobrojnim ustrjeljenimi; mnogo ih je bilo pri hrvanju bačeno dole niz obronak.

Linienschiffsführer Budik odasla bez otezanja marsgasta Škodu kao i neozledjena četiri momka na stražu, te zaveza koli teško jecajućega baruna Foullona toli i ostale ranjenike iznova, u koliko je još razpoloživog gradiva bilo.

Medjutim začulo se, kako u obližnjoj dolini divljaci bubnjaju na boj, te se je bilo pobožati daljne navale, s čega se morade za što skoriji uzmak pomisliti, da se čim prije ostavi područje podmuklih divljaka te dodje u primorje i na brod.

U 10 sati 20 čas. prije podne, poldrugu uru poslje dopadnutih ranâ, preminu barun Foullon u naručaju linienschiffsführicha Budika, koji ponese pokojnika u častnički šator te ga tamo, zaogrnutog u lahki gunjac, sahrani u zemljicu. Na pravilno pokapanje ostalih poginulih nije se dalo ni pomisliti, budući tlo ljuti kamen, te ni orudja ni rabotnih sila pri ruci. Ali i odvedjenje ranjenika pružilo je sijaset potežkoća, jer nebj e nosiocâ ni nosiljaka.

Pošto bje iz platna jednog šatora i iz tankih stabala na polak upotrebljiva nosiljka priredjena, posadjen bje Maras na nju. i u 11 sati 10 prije podne, ostavljajuć priličan dio živeša, uzmak bje u osiguranom redu započet tako, da se je iza 6 $\frac{1}{2}$ -satnoga najtegotnijega i napornog hoda došlo do noćišta od 8. kolovoza, bez uznemiravanja sa strane divljaka.

Tamo se je po prvi put odmaralo, samo tom oprežnošću, da od osmorice nezledjenih šestorica morala svedjer budna i pripravna biti na pucanje, dočim preostala dvojica mogla kroz dvije ure malko dremati. — Dne 11. kolovoza uraniše osvitom, te pretrpiv iste tegote kô dan prije,

prevali se put do Arotia, te se tako dodje u kraj prijatnih primoraca.

Iztrošeni i iznemogli, morali su naši ovdje po drugi put prenoćiti. Sljedeće jutro, u 6 sati dne 12. kolovoza, bi Johnny Paramatta, izkušani urodjeni provodić ekspedicije u primorju, poslan sa pismenom prijavom linienschiffsfähnricha Budika k mjestu Gora k brodu, gdje-no rečeni sretno stigne u 3 i $\frac{3}{4}$ sati poslje podne na brod ALBATROS.

Dočim je linienschiffsfähnrich Budik čekao dalju pripomoć, mogao je da preživjele saslušao o dogodjajih, sbivših se u doljnom taborišću. Tamo su se po odlazku ekspedicije k brdu Tatube puške stavile u piramide, i momčad pozvana, u dvajuh hrpah sa opasanimi revolveri u blizini obijuh ogništa k zaručku, pri čem su manje rulje divljaka prisutne bile. U jedan tren pojaviše se veće hrpe divljaka i navališe na tabor, ponajprije zagrozivajući se stražarom sjekiricama, u namjeri da im otmu puške. Oni mornari, koji nisu odmah kao prve žrtve pali, pograbiše oružje i potjerahu divljake hrvajući se šnjini, pri čemu poginuše tri mornara i 15 divljaka.

Još prije nego je s primorja mogla doći koja viest, pojaviše se iznova poveće čete divljaka, tako da je linienschiffsfähnrich Budik bio prisiljen uzprkos sveobćoj nemoći odredit u 9 satih u jutro prosljedovanje uzmaka, da se barem seoce Sigijana dostigne. Za ovaj samo dvosatni put htjelo se je radi posvemašnjeg malaksanja ranjenika punih osam sati!

Čim prispije takodjer ranjeni urodjenik Johnny Paramatta u čamcu sa kobnom viestju na brod Nj. V. ALBATROS, odmah bude prikupljena druga četa od 28 ljudi, snabdjevena sa živešem za 4 dana, sa nuždnimi nosiljkami i platnom za povezanje ranjenika. K toj četi pripadahu linien-schiffsleutnant Ferdinand Bublay kao zapovjednik, zatim linienschiffsleutnant Gustav vitez Nauta, pomorski kadeti Makso Rosen i Manojlo Dworsky, te fregatni lječnik Dr. Kosta Hirsche.

Jedan sat već poslje stigle na brod viesti bila je četa spremna, te se odputi, praćena englezkim državnim namjestnikom i od nekoliko njegovih činovnika, da se sjedini sa prvom četom. Stupajući što brže, dodjoše do rieke Balisuna, koja bi pregažena in na hudom puteljku. vodećem

kroz gustu šumu pri pluskajućoj kiši u 9 i pol satih na večer malo iza seoca Sigijane nadjoše prvu četu. — Prvo bijaše da liečnik razvidi i zaveže ranjenike.

Radi nemogućnosti daljnjeg napredovanja — kišovita, tamna noć — moralo se je utaboriti, poprimajuć pri tom sve potrebite mjere sigurnosti.

Nu pošto liečnik zahtjevao što žurnije ukrcanje ranjenih, te su se za nošenje istih mogli upotrebiti samo ljudi druge čete, morale linien-schiffsleutnant Bublay svoju namjeru odgoditi, da se ide i po mrtve brda Tatube.

Pri osvitu 13. kolovoza bje uzmak započet, ranjenici uz velike poteškoće prenešeni preko nabreklih bujicalah, te se stigne o podne k obali, gdje je već sve za ukrcanje pripravljeno bilo.

Još isto popodne poduze druga četa novu ekspediciju namjerom, da ide po poginule brda Tatube. Akoprem je silno iztrošena četa stigla već u 8 satih na večer k seocu Aroti, nije se mogao sutradan uzprkos više pokušaja naći put do rečenog brda — ta nitko od urodjenika nije se dao sklonuti da služi provodićem.

U razmoćenom tlu duboko zagreznut, od tri dana već u moćnih odjećah, ozebla, morala se je četa stupajući napred, boriti s strašnim tegotami. Pošto je živu samo za četiri dana proračunao bio, ekspedicija pako u tih okolnostih, gdje se sa izmorenom momčadi išlo u susret pustošini bez cilja i kraja, te pošto se pojavile bolne noge kod nekih od momčadi, kao i slučajevi groznice, odlučio zapovjednik ekspedicije da odustaje od daljnjeg prosljedovanja svog zadatka.

Dne 14. kolovoza bje uzmak započet, dne 15. poslje podne prispje četa na brod, Brod Nj. V. ALBATROS ostavi odmah zatim pristanište Gora, te se odputi u luku Marau-Sund, da se posveti u toj proli vjetru i valovlju posvema zaštićenoj dragi brigi oko njegovanja ranjenika.

Linienschiffsleutnant Bublay obavjesti zapovjedništvo broda na temelju osobnog iskustva, da se ima uspjeh, što su ranjenici sa brda Tatube mogli doći do primorja, zahvaliti samo opreznom i hrabrom vodstvu linienschiffsführicha Budika, koji je u najtežjih okolnostih bio spasiteljem njemu povjerene momčadi.

Linien Schiffsführer Budik sa svoje se je strane požurio da izvjesti o hrabrosti svojih ljudi, napose o postojanosti ranjenika, a pri tom kao osobito zaslužene spomenu mornare II. reda V. M. Lovrića, marsgaste Curčića i Kovačevića, kao i mornara Sepšića. Ovi ljudi skupa sa teško-ranjenim marsgastom Marasom, dadoše na uzroku uzprkos njihovih opasnih ozleda tako izvanredne primjere krepkoće i preziranja smrti, da se mora njima u prvom redu pripisati, ako je četa mogla iz pogibeljnog kraja uzmaći.

Od neozledjenih izkazahu se marsgast Škoda, te mornari I. reda Babić i Car hladnokrvnošću i postajanošću u okršaju pri brdu Tatuhe, dočim se u donjem taboru odlikovahu sa junačkoga ponašanja mornar III. reda Škaričić i mornar IV. reda Wagemann.

Prama skupnom gubitku od pet mrtvih (uračunav i urođenika), jednog opasno, pet teško i dva lahko ranjenih, palo je sa strane divljaka 40 ljudi, a ranjenikom se tada nije broja nije znalo. Kako je mogao englezki namjestnik Woodford kasnije ustanoviti, učestvovahu pri navali dva plemena divljaka u broju od jedno 250 — 300

ljudi. Izim dvojice poglavica poginuše 40 divljaka, ranjenih ih je bilo po prilici 120.

Pošto se zdravlje opasno ranjenog marsgasta Petra Marasa te i drugih ranjenih malo poboljša, ostavi ALBATROS dne 3. rujna luku Marau-Sund te odjedri u Cook-town, od kojeg se gradića dne 11. rujna odasla prva brzojavna viest o događaju u Beč. Marsgast Maras bje izkrcan u englezku vojničku bolnicu, gdje čestiti podčastnik preminu treći dan iza toga.

Poslje trotjednoga boravka, u kojem razdoblju ozdraviše svi ostali ranjenici, odputi se ALBATROS po nalogu iz Beča u Sidney, da pričeká nove zapovjedi. Dne 21. siečnja god. 1897 nastavi ALBATROS, pošto prispje nova momčad, svoje putovanje. ALBATROS podje ponajprije preko Hobarta na Tasmaniji iznova k Salamonovim otokom, te se povrati tičući Thursday Island, Penang i Singapore dne 7. ožujka god. 1898 u Pulu.

Njegovo é. i kr. Veličanstvo blagoizvoli sa previšnjim riješenjem od 20. prosinca 1896 „priznavajući hrabro, odlično ponašanje, pokazano prigodom nuždnog odpora za razbojničke navale

urođenika na Gvadalkanaru na znanstvenu ekspediciju broda ALBATROSA najmilostivije udjeliti:

Red željezne krune 3. stepena:

linienschiffsführerichu Franji Budiku.

Zlatni krst sa krunom za zasluge:
fregatnom lječniku Dr. Kostu Hierscheu.

Srebrnu kolajnu I. reda:

marsgastu Petru Curčiću;

mornaru I. reda Franji Sepšiću,

„ II. „ v. m. Nikoli Lovriću;

„ IV. „ Rudolfu Wagemannu.

Srebrnu kolajnu II. reda:

marsgastu Manojlu Škodi;

„ Antunu Kovačeviću;

mornaru I. reda Miji Babiću;

„ I. „ Ivanu Caru;

„ III. „ Ivanu Škaričiću.

Istodobno blagoizvoli Njegovo ć. i kr. Veličanstvo najmilostivije zapovjediti, da se linienschiff sleutnant I. reda Ferdinand Bublay obavijesti o izrazu previšnjeg zadovoljstva.

Ć. i kr. državno ratno ministarstvo, „odsjek mornarica“, pohvali ovom prigodom: linienschiff sleutnanta Gustava viteza Nautu i Ferdinanda

Schramma, kao što i pomorske kadete Maksu Rosena i Manojla Dworskoga.

Kao pobožna uspomena na u hrabrom izvršivanju dužnostih palih drugova, postavi se po- najprije u crkvi c. i kr. mornarice „Madonna del Mare“ u Puli dostojna spomen-ploča.

God. 1900 sgotovi se portirni kest, koji se postavi po zapovjedniku broda Nj. V. LEOPARDA, fregatnom kapitanu Fried. Mülleru vitezu Elblein na obali pri selu Gora na Gvadalkanaru.

Sivomodri, tri metra visoki kest postavljen je sada na mjestu prostom od rastline, koji se vidi dobro s mora, na istočnom kraju sela Teterč u 160° 13' 51" istočne duljine i 9° 24' 23" južne širine, i to na 45 metara daljine od crte, do koje dopire plina. Spomenik ogradjen je željeznom rešetkom. Sa dostojnom svečanosti predao se je spomenik dne 9. veljače god. 1901 u prisutnosti na kraju okupljene momčadi LEOPARDOVE, poglavici Saki od mjesta Teterč. Pucanstvo mjesta Gora bi nadareno na primjeren način.

Spomen - križ nosi na spredujoj odnosno straznjoj strani sljedeće napise:

U s p o m e n i

u službi znanosti, u borbi na podnožju brda Ta-
tube junački palih članova ekspedicije broda Nj. V.

ALBATROSA

od č. i kr. ratne mornarice.

1896.

†

Hinko barun Foullon pl. Norbeeck
glavni geolog.

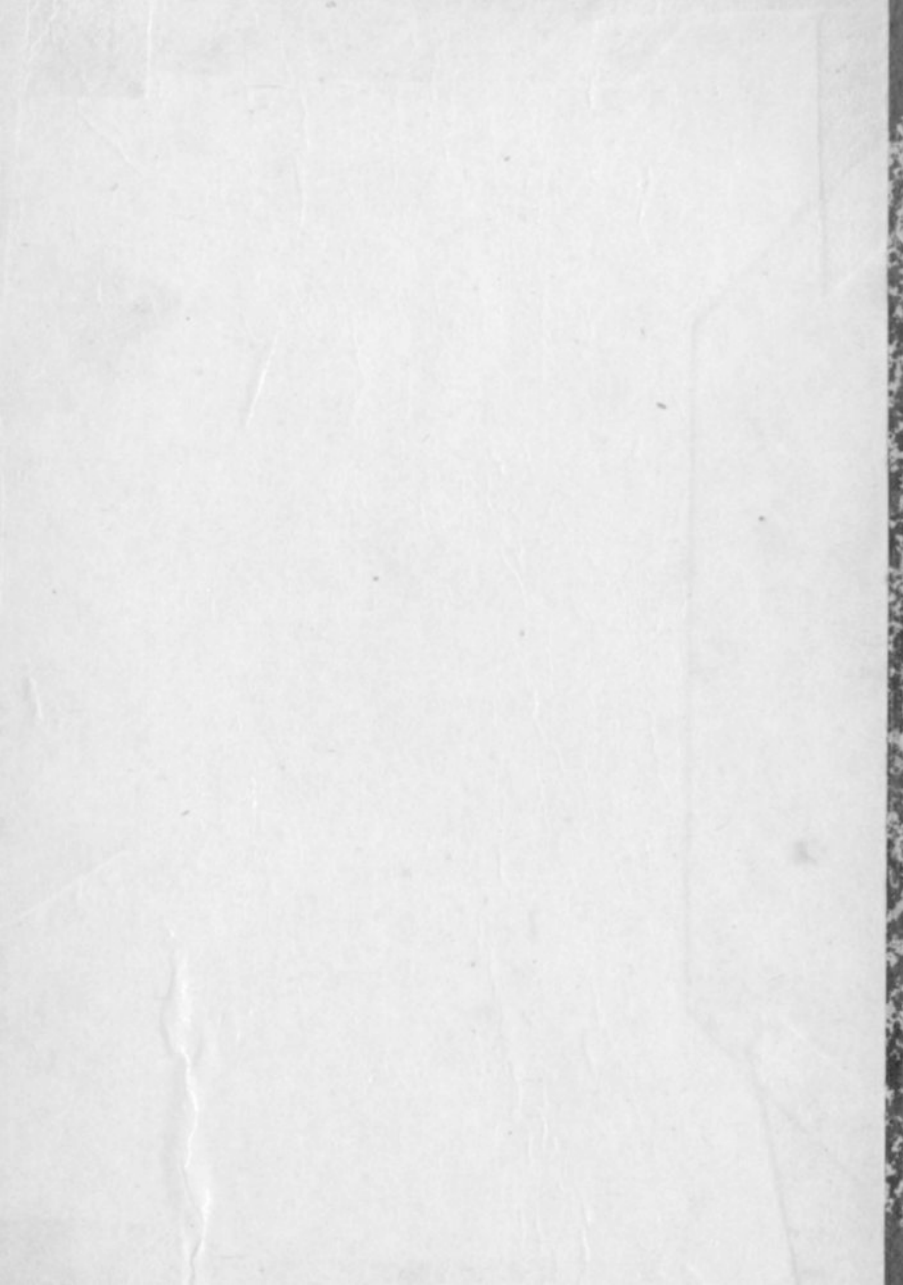
Armand de Beaufort, č. i kr. pomorski kadet.

Marsgast Petar Maras.

Mornar Jakov Doković.

Mornar Gustav Chaloupka.

SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U PULI

MZ -1021

(4)